

90-4
58 m/3

Latvijas Kreditbankas darbinieku
PIRMIE KURSI

Prof. K. DIŠLERA lekcija

1937. g. 25. janvārī

„Autoritārās
valsts iekārtas
pamatprincipi“

0304093125

L. V. S.
In. 350500

~~5/30744K~~

Π

γ

Part. 16: IV 92

Augsti godātie klātesošie! Mans uzdevums ir šodien īsos vārdos jūs iepazīstināt ar autoritārās valsts iekārtas pamatprincipiem. Es domāju, ka pieiet pie šī lielā, svarīgā jautājuma būs vislabāk no kultūras viedokļa.

Iesākt es gribētu ar sekojošo. Bieži ir minēts un ir pat nosaukti vārdā daži filozofi, kuŗi esot izteikušies, ka zem saules nekas neesot jauns, bet viss, kas esot, jau agrāk esot bijis, viss atkārtojoties. — Ārēji skatoties, varētu arī likties, ka autoritārā valsts iekārta būtu it kā jau kādreiz bijušā atkārtojums, jo tīri ārēji skatoties var dažreiz likties, ka autoritārā valsts iekārta nozīmē vienvaldību, un it kā tikai šinī savā raksturīgajā izpausmē — vienvaldības veidā tā mums pazīstama vēsturē kā tāda, kas daudzkārt jau ir bijusi, daudzkārt atkārtojusies gan ķēniņu valdīšanas, gan citu tamlīdzīgu valdību laikos un veidos. Tāpēc, lūk — kā jau teicu — tīri ārēji skatoties var likties, it kā modernā autoritārā valsts iekārta arī būtu atkārtojums. Es vēlreiz uzsveru: ārēji — tikai ārēji un pavirši skatoties, un vēl varētu piebilst: nepazīstot tagadējās modernās autoritārās iekārtas patieso būtību un īpatnību, varētu likties, ka modernā autoritārā iekārta ir kāds no agrāko valsts iekārto veidu atkārtojumiem.

Šaubas par to, ka tas varētu būt tikai atkārtojums, protams, var rasties ikvienam nopietnam domātājam, jo mēs taču zinām un saprotam, ka kultūra iet uz priekšu, attīstās. Lūk, jau no šīs pamatidejas vien lūkojoties ir skaidrs, ka te atkārtošānās nevar būt tādā nozīmē, ka tā būtu tiešām tikai atkārtošānās, t. i. ka atkal un atkal atkārtotos tikai tas, kas jau ir bijis. Ja būtu šāda atkārtošānās, tad tas nozīmētu, ka nav iēts uz priekšu. — Ne tikai valsts iekārtās, bet arī citur novērojama atkārtošānās, bet tā ir tikai ārēja atkārtošānās, jo dzīvei tālāk attīstoties, kultūrai ejot dziļumā un augstumā, vienmēr nāk klāt kaut kas jauns, savā būtībā svarīgs. Dažreiz tīri no ārienes, no formālās puses skatoties, var likties, ka ir atkārtojums, bet pa lielākai daļai gandrīz vienmēr mums ir darīšana ar nopietnām kultūras parādībām un ir jāatzīst, ka tas nav atkārtojums, bet pēc būtības ir kaut kas jauns, un dažreiz šis jaunais ir ļoti liels un svarīgs.

Valsts iekārtas ir jau sen klasificētas. Jau Aristotels minēja trīs galvenos valsts iekārto veidus: monārchiju, aristokratiju un demokrātiju. Monārchija ir vienvaldība, aristokratija — nēdaudzu, labāko ļaužu valdība, un demokrātija — lielā vairuma, visu, masu valdība. Jau senatnē mēdza piezīmēt, ka arī visplašāk izveidota demokrātija tomēr nav visu valdība, bet vairākuma vai neliela vairākuma, dažreiz

pat mazākuma valdība. Dažreiz to nosauca par pūļa valdību un pie-
deva negatīvu nozīmi — ochlokratija, ko minēja līdzās dēmkokratijai.
Ar dēmkokratiju saprata samērā labu valdību, kas cenšas ievērot vis-
pārības intereses, bet ochlokratiju — pūļa valdību jau senatnē saprata
par tādu valdību, kas ievēro tikai valdošā pūļa intereses, ir tuvredzīga,
nepolītiska, nesaprot vispārības un valsts intereses un tā tad ir slikta
valdība. —

Aristotels aizrādīja, ka visas šīs valsts iekārtas formas var sadalīt
tālāk, un uzsvēra, ka pie visām šīm formām var būt labas un sliktas
valdības. Monarchija var būt laba, ja tā ievēro vispārības intereses,
un slikta, ja ievēro tikai valdnieka jeb dinastijas intereses; aristokra-
tija var būt laba valdība, ja tā ievēro vispārības un valsts intereses, un
slikta, ja ievēro tikai valdošā mazākuma intereses. Tāpat ir ar dē-
mkokratiju, kurai blakus minēja otru nosaukumu — ochlokratiju. Dē-
mkokratija — kā jau teicu — ir domāta tautas, masu valdība vārda
labākajā nozīmē, turpretim ochlokratija ir tautas vairākuma valdība
pavisam sliktā nozīmē: nepolītiska, tuvredzīga, kas nesaprot, negrib
vai nespēj saprast vispārības un valsts intereses.

Vienvaldība — monarchija vēsturē labi pazīstama, vairākos veidos
tā ir atkārtojusies, bet tā ir tikai ārēja atkārtošānās. Ieskatoties
dziļāk, mēs arvien redzēsim, ka mums ir darīšana ar kultūras attīstību
un ka šīnīs atkārtojumos vienmēr ir kaut kas jauns, liels un svarīgs —
tāds, kas saskan ar kultūras vajadzībām un kultūras interesēm.

Pieejot no šī viedokļa pie mūsu modernās autoritārās valsts iekār-
tas, es domāju, saskaņā un sakarībā ar kultūras attīstības interesēm,
mēs sapratīsim modernās autoritārās iekārtas īpatnības un redzēsim,
ka tā ir pēc būtības jauna iekārta, bet nevis kādas agrākās iekārtas
atkārtojums. — Gribētos teikt, ka modernās autoritārās iekārtas valsti
pareizi un pamatoti nereti apzīmē par kultūras valsti, jo modernā kul-
tūra vairs nevar iztikt bez organizētas valsts un pilsoņu līdzdalības
kultūras attīstībā. Ja minam kultūru, tad, protams, šī vārda labākā
un cēlākā nozīmē. Pie paša kultūras jēdziena nekavēsimies, pieņē-
mot, ka mums, intelligentiem cilvēkiem, tas visumā saprotams.

Kultūru mēs uzskatām par visas vēstures un visas cilvēces, visas —
ja tā varētu teikt — esamības lielu un svarīgu, varbūt pat lielāko un
svarīgāko uzdevumu; varbūt visas dzīves saturu un visas cilvēces īsto
jēgu mēs varam saprast tikai kultūras attīstībā.

Ja mēs tagad, skatoties atpakaļ, varētu nostāties it kā ārpus vē-
stures un cilvēces kultūras attīstības gaitas, tad, ja nebūtu kultūras,
nebūtu uz priekšu iešanas, nebūtu attīstības, kurās dalībnieces ir bi-
jušas visas kultūras tautas, — mums kā intelligentiem 20. gadsimteņa
cilvēkiem liktos, ka mūsu eksistencei nav nekādas nozīmes. Ja mēs
būtu palikuši pie primitīvās kultūras, kas deva tikai iespēju eksistēt
jeb — kā latvieši saka — kailo dzīvību vilkt, un mums būtu jādzīvo

bez aurstākām materiālās kultūras vērtībām un arī bez garīgās kultūras vērtībām — bez reliģijas, mākslas, zinātnes, protams, mēs teiktu, ka tādai eksistencei nav nekādas nozīmes, un diezin, vai mēs vēlētos būt šādas eksistences dalībnieki.

Tā tad kultūra — visas vērtības, materiālās un garīgās: reliģija, ētika, māksla, zinātne — lūk, kultūra šinī nozīmē, — tā ir visas dzīves saturs un cilvēces liels vai pat vislielākais uzdevums!

Mēs zinām no vēstures, ka šī kultūra arvien ir attīstījusies un mainījusies — mainījusies uz augšu, ir notikušas pārgrozības. Mēs arī zinām, ka kultūras nesējas ir bijušas atsevišķas tautas lielos vēstures laikmetos, kuŗas kultūras attīstībā gājušas papriekšu, kā savā laikā eģiptieši, grieķi, romieši; Eiropas senatnē vēl pirms grieķiem — kretieši jeb karieši, kuŗu kultūras centrs bija Kretas sala. Šī kultūra nu izplatījās arvien tālāk — Grieķijas cietzemē, Mazāzijas piekrastes apgabalos u. t. t., un vēlāk šīs kretiešu jeb kariešu kultūras vietā stājās daudz labāk pazīstamā mūsu klasiskā kultūra, Grieķijas un Romas kultūra. Šīs kultūras nesēja bija grieķu tauta un drusku vēlāk — lielā slavenā romiešu tauta.

Lūk, palūkojoties uz šiem un vēl daudz citiem momentiem, kas mums kaut cik pazīstami, redzam, ka kultūra — ja runā par cilvēces kultūru — nav attīstījusies vienveidīgi, bet ir bijuši tā sakot kultūras paaugstinājumi un pazeminājumi, ir bijusi pilnīgāka attīstība un atkal limeņa pazemināšanās, bet tomēr visumā kultūra ir gājusi uz priekšu, un ja viena tauta savu lielo kultūras uzdevumu ir kaut cik izpildījusi un sāk noiet sāņus, tad tā nodod it kā kultūras karogu kādai citai tautai, kas to nes tālāk. Kā jau minēju, savā laikā kretieši jeb karieši nodeva kultūras karogu grieķiem, grieķi tālāk romiešiem, un no Romas arī mēs, Eiropas modernās tautas, esam mantojuši to kopējo klasisko kultūru, kuŗas izveidotāji bija grieķi un romieši. Šīs kultūras mantiņieki un tālāk nesēji esam mēs — modernās tautas.

Jāaizrāda, ka zināma īpatnība kultūras attīstībā ir tā, ka senatnē kultūru vairāk veidojušas un bijušas spējīgas veidot atsevišķas grupas, dažreiz nelielas grupas, un nevis visa tauta. Tautas vairākums ir bijis it kā zemākā stāvoklī. Protams, ir bijuši vajadzīgi arī vienkārša darba darītāji, bet īstie kultūras attīstītāji un veidotāji ir bijuši dažreiz ļoti spējīgi indivīdi, un šaurākas aprindas, it sevišķi materiāli turīgās aprindas, kas kopa toreizējo izglītību, mākslu, zinātnes un kas parasti turēja arī valsts varu savās rokās. Tā tad kultūru ir veidojušas samērā šauras aprindas.

Kultūrai attīstoties tālāk, mēs redzam, ka viena no viņas īpatnībām ir tā, ka kultūra kļūst pieejama arī plašākām aprindām. Es domāju, ka mums jāsaprot, ka tas ir labi un pareizi un ka te ir kāds liels vēstures uzdevums, kāds vēsturei immanents liels princips, kuŗam reālizējoties

notiek tas, ka kultūra kļūst nevien augstāka un dziļāka, bet arī plašāka — tanī ziņā, ka tā kļūst pieejama arī plašākām aprindām.

Šinī nozīmē tad arī saprotam, ka tagadējās modernās kultūras tālākā attīstība vairs nav iespējama, darbojoties līdzī tikai šaurākām grupām, bet gan visai tautai, pie tam cieši organizētā veidā, stingri plānveidīgā darbā un, es gribētu teikt, zem stingras vadības un ar izveidotu apziņu, ka tā iet uz noteiktu mērķi. Tikai tādā veidā iespējama modernās kultūras vēl tālāka attīstība un kultūras rezultātu pieejamība arī plašākām tautas aprindām.

Lūk, šinī kultūras īpatnējā stāvoklī mūsu laikos, kuŗu apzinīgi līdzdarbinieki mēs tagad esam, es domāju, mums kļūst saprotams dziļais un svarīgais autoritārās valsts iekārtas pamatojums. Ja modernā valsts ir kultūras valsts — un es domāju, tā ir tāda šī vārda labākā nozīmē, — ja kultūru uztur visa valsts un viņas pilsoņi, bez kuŗu nopietnas un plašas līdzdalības kultūra nav iespējama plašākām aprindām, tad mums kļūst saprotams, ka šo uzdevumu — kultūras valsts uzdevumu — mūsu tagadējos apstākļos vislabāk veic autoritāra valsts.

Agrākās līdz šim pazīstamās un slavenās valsts iekārtas, no kuŗām mums pēdējā bija tā sauktā parlamentārā dēmonkratija, ieskaitot arī to, ir izrādījušās par nespējīgām kultūru tālāk veidot un darīt to pieejamu plašākām tautas aprindām.

Kāpēc? — Tāpēc, ka modernā kultūra — kā jau teicu — prasa visas tautas spēku koncentrāciju, apvienošanas stingrā, ciešā organizācijā un stingru vadību uz noteiktiem mērķiem. Lai izpildītu modernas kultūras valsts lielos uzdevumus, jābūt apzinīgiem visiem pilsoņiem. Es domāju, ka katram, ja viņš padomās, būs saskatāms kāds atsevišķs konkrēts valsts uzdevums, ne tikai vārda vispārīgā nozīmē minēts kultūras uzdevums. Piemēram, valsts ārējā aizsardzība ir viens no plašākiem valsts uzdevumiem. Tagadējos apstākļos gādība par valsts aizsardzību kļūst iespējama tikai valsts spēkus apvienojot, organizējot un stingri un noteikti vadot. — Ir arī citi konkrēti atsevišķi uzdevumi, piemēram valsts ražojošo spēku attīstīšana, lielo saimniecisko uzdevumu pildīšana, kam jāpiegriež liela vērība visām tautām arvien, bet it sevišķi pēdējos gados, iestājoties krīzei. Un tagad ne tikai tautu vadoni, lieli valstsvīri un politiķi, bet arī vienkāršā tauta sāk saprast un pareizi saprast, ka krīzi pārvarēt un saimnieciskos apstākļus uzlabot var tikai tad, ja valsts ražojošie spēki ir stingri apvienoti, koncentrēti un stingri vadīti valsts un tautas patieso vajadzību apmierināšanai, un nav vairs iespējams krīzi pārvarēt un sasniegt labklājību tikai ar privāto iniciatīvu vien, kas gan ir ļoti laba un teicama lieta un ko autoritārā valsts iekārtā atzīst, nedomāj, nenokauj kā, varbūt, kādā kommūnistiskā valstī, kur valsts pati grib darīt visu un privāto iniciatīvu neatzīst; autoritārā valsts atzīst arī privāto iniciatīvu, bet privātā uzņēmība, iniciatīva, visi privātie spēki saskaņo-

jami, koncentrējami, vadāmi uz noteiktiem mērķiem, vadāmi pēc noteikta plāna. Tikai tādā kārtā iespējams pārvarēt lielās saimnieciskās grūtības un domāt par turpmāku labklājības pacelšanu un turpmāku materiālās un garīgās kultūras tālāku veidošanu.

Lūk, lai veiktu šo lielo uzdevumu, valstij vajadzīgi pašas tautas spēki un līdzekļi, jo valstij no citurienes nav kur ņemt šos spēkus, kā tikai no tautas — izlietojot tās pašas tautas spēkus, kas savu valsti ir nodibinājuse un savā valstī dzīvo. Es domāju, ka mums, jaunas valsts pilsoņiem, ļoti viegli šo tezi saprast. Varbūt agrākās lielās Krievijas apmēros mums bija grūtāk to saprast, kur mēs bijām tā sakot pabērnū lomā, bet tagad — pašiem savā jaunajā valstī, ko latviešu tauta izcīnījusi un nodibinājusi savu labāko vadoņu vadībā, — mums vairs nav grūti saprast, ka, ja valsts par mums gādā un apmierina mūsu vajadzības, tad mums jānes arī upurī. Valstij nav no citurienes kur ņemt līdzekļus, kā no pašas tautas. Lūk, te vajadzīgs liels organizatorisks darbs, liels ideālisms un liels patriotisms tautas līdzekļu atrašanā, sakopošanā un pareizā izlietošanā patiesām vajadzībām.

Valstij jāapvieno un jākoncentrē tautas materiālie līdzekļi. Bet tas vēl nav viss. Tas ir tikai mazākais, ko valsts no mums prasa pēc mūsu spējām saskaņā ar likumiem. Nodokļu maksāšana vai klausu pildīšana ir tas mazākais, ko var izpildīt bez sevišķa patriotisma, padoties tikai likuma noteikumiem, izpildot tikai to, ko likums prasa. Protams, arī tā ir svarīga lieta valstij, jo tādā kārtā sanāk līdzekļi, kas valstij nepieciešami, tāpat kā privātā saimniecībā un privātā dzīvē. Arī tas ir labi, ka apzinīgi pildām šo pienākumu, bet tas ir tikai pirmatnējs, primitīvs pienākums valsts lielo uzdevumu pildīšanā.

Svarīgāka lieta ir mūsu garīgās spējas un mūsu morālie spēki. Valsts lielo uzdevumu pildīšanā vajadzīgi nevien materiālie un fiziskie spēki un līdzekļi, bet arī mūsu garīgās — ētiskās un morālās spējas. Viss tas jānodod valsts kalpībā, valsts vajadzību apmierināšanai, mūsu valdības un mūsu valsts un tautas vadoņa rīcībā. Kultūras valstī visi šie spēki saprātīgi un lietderīgi jākoncentrē un jāapvieno.

Tālāk vēl ir ļoti svarīgs uzdevums: šie no tautas savāktie spēki, spējas un līdzekļi jāizlieto visenerģiskāk un visderīgāk saskaņā ar kultūras prasībām un tautas un valsts lielajām un patiesajām interesēm. Tiešām vajadzīga liela koncentrācija, stipra organizācija, stingra vadība, stabila autoritāte, lai varētu veikt šo uzdevumu, tīri reālo uzdevumu — lai koncentrētu, sakopotu un pareizi izlietotu no pašas tautas savāktos līdzekļus un spēkus. Es domāju, ka šo uzdevumu veikt visspējīgāka ir moderna autoritāra valsts un viņas vadība.

Ka agrākā — parlamentārā valsts nav spējusi šo uzdevumu veikt, tas mums visiem ir atmiņā no pašu piedzīvojumiem, un tas mums zināms arī no tiem raksturojumiem, ko zinām par citām valstīm līdzīgos apstākļos. Protams, šie apstākļi nav bijuši visur gluži vienādi.

Ipatnēji apstākļi ir, piemēram, Anglijā, kur valsts kultūra ir ļoti veca, kur tauta ļoti konservatīva un padota tradīcijām, kur, var teikt, politiskā darbība ir kaut kas līdzīgs svētsvinīgai darbībai, kur politikai ir zināms sakars ar reliģiju. Kur tauta to tā uztver un saprot, tur arī pastāvot parlamentārai iekārtai, varbūt, ir iespējams veikt valsts lielos uzdevumus. — Gan liekas, ka arī Anglijā pēdējā laikā sāk rasties zināmas grūtības. Anglijā arvien ir bijušas tradicionālas divas partijas. Pēdējā laikā šinī ziņā ir radušās it kā mazas pārgrozības, notikusi it kā maza atkāpšanās no tradīcijām, bet tomēr sīkas partijas Anglijā, liekas, ir pilnīgi neiespējamas. Lielākā ir konservatīvo partija, kas Anglijā pēdējos gados valdību ir stingri turējusi savās rokās. Otra liela partija bija — liberāļu partija. Tagad tā, liekas, ir stipri vājināta, un zināmu vietu ieņem strādnieku partija. Arī strādnieki Anglijā ir pavisam citādi nekā dažās citās valstīs, var teikt — valstiskāki, lojālāki. Viņi ilgu laiku nepiegrīezās politikai, bet tikai pēdējos pāris gadu desmitos viņi ir sākuši interesēties par politiku. Liekas, ka liberāļu partijas mantiniece būs strādnieku partija, varbūt arī kāda cita, kas vēl nodibināsies. Vārdu sakot — konservatīvo partija ir politiskās dzīves vadītāja un noteicēja, un tai ir vairākums parlamentā. Varbūt, ka liberāļu un strādnieku partijas, kas ir samērā mazas, apvienosies vienā partijā un tādā kārtā tradicionālā divpartiju sistēma Anglijā atjaunosies. — Tādos apstākļos ir vieglāk rīkoties arī politikā. Sevišķi ievērojot tautas konservatīvismu, padotību tradīcijām, tradīciju respektēšanu un lielo patriotismu, Anglijā parlamentārisms ir izrādījies ne tik kaitīgs kā daudzās citās valstīs. Anglijā parlamentārisms dabiski attīstījies, un angļi to uzskata it kā par savu nacionālo valsts iekārtu, pie tam darīdami visu iespējamo, lai pie šīs sistēmas varētu palikt.

Gadījumos, kad no Anglijas parlamentāro iekārtu ir pārņēmušas citas tautas, dažreiz tīri mēchaniski, — tūlīt ir parādījušies šīs sistēmas trūkumi. To, domāju, redzējām arī pie mums. Nodibinājās mazas, sīkas partijas, kas centās strādāt tikai savās interesēs, un šo partiju vadītāji nereti izvērtās par īstiem dēmagogiem, t. i. politiskiem darbiniekiem negatīvā nozīmē, kuri cenšas pēc sava labuma, neievērojot tautas un valsts intereses. Mums ir pazīstami arī raksturīgi apzīmējumi: „cenšanās pēc valsts pīrāga”, kas bija attiecināms uz šīm partijām un viņu vadītājiem, vai „andeļe”, ar ko šīs partijas nodarbojās savā starpā, lai „taisītu” valdību u. t. t. Vārdu sakot — visur, vai uz katra soļa bija redzama sašķeltība, kas apdraudēja pašas valsts intereses. Tautas vienības vairs nebija. Tādos apstākļos, protams, vairs nevarēja būt runa par stabilitāti, par tautas spēku organizāciju un koncentrāciju valsts uzdevumu pildīšanai. Mums vēl ļoti atmiņā laiki no mūsu nesēnās pagātnes, no valsts iekārtas, kurās valdība nespēja veikt šo pirmo lielo uzdevumu — apvienot un organizēt tautas spēkus, spējas un

līdzekļus un izlietot tos tautas un valsts patieso vajadzību apmierināšanai. Tāda valdība arvien drīz zaudē savu autoritāti, tautas cieņu un piekrišanu.

Lūk, parlamentārā iekārta ir nestabila, nespējīga tāpēc, ka dibinās uz atsevišķām grupām, nevis uz visas tautas. Tas, ka parlamentārā demokrātijā balstās uz tautas gribu, ir fiktīvs apzīmējums. Tauta tur nemaz nav redzama: to aizstāj dažādās grupas, partijas, šķiras, dažreiz mākslīgi radītas grupas, kas cenšas apmierināt tikai savas intereses.

Pavisam citādu ainu rāda autoritārā iekārta, kur valdība nostājas pāri grupām, partijām, šķirām, par savu galveno uzdevumu stāda valsts patieso interešu ievērošanu un tiešām ir spējīga no tautas savāktos spēkus, spējas un līdzekļus koncentrēt, apvienot un pareizi izlietot patieso valsts vajadzību apmierināšanai. Lūk, kultūras valstij cieši jāapvieno visa tauta, lai tā varētu piedalīties lielajā kultūras darbā. Nevienam tā negrib nomākt vai nostādīt zemākā stāvoklī, bet gan attīstīt katra spējas savstarpējā sacensībā. Mēs neesam vēl tik tālu tikuši, ka valdītu tuvāka mīlestības likums, kas uzstāda labu un cēlu ideālu — mīlēt savu tuvāku un tam kalpot. Ja šis augstais ideāls nodibinātos un realizētos tautu starpā, tad daudz kas grozītos, bet pagaidām vēl notiek cīņa un sacensība tautu starpā. Arī lielajā kultūras darbā pašlaik vēl notiek cīņa un sacensība, un tautām, kas nav uzmanīgas, draud nobīdīšana pie malas un varbūt sadragāšana citu lielāku, stiprāku tautu starpā.

Tā tad modernā autoritārā iekārta, kā redzam, ir tāda iekārta, kas šinīs apstākļos vislabāk un vispilnīgāk spēj veikt šo pirmo lielo modernās kultūras tautas uzdevumu, t. i. apvienot patiešām tautas un valsts vajadzībām visus savus spēkus un līdzekļus, nododot tos autoritātīvas, spējīgas, stingras vadības rokās. Izejot no šī kultūras stāvokļa, no šī kultūras viedokļa, es domāju, mēs pareizāk sapratīsim autoritārās valsts iekārtas būtību un īpatnību, kā arī atšķirību no agrākās — parlamentārās valsts iekārtas, ko esam pāris vārdos minējuši.

Katrai valsts iekārtai ir savs pamatojums jeb izskaidrojums, kas dara saprotamu šīs iekārtas pastāvēšanu. Kā zinām, agrākā, parlamentārā demokrātiskā iekārta atsaucās uz tautas gribu, uz tautas pilnvarojumu. Tas bija viņas pamatojums. Citas iekārtas ir meklējušas un atradušas arī citādus pamatojumus. Piemēram, absolūtās monarhijas valdnieki mīl atsaukties uz Dieva gribu un sevišķi bieži arī oficiāli lieto vārdus „Dieva žēlastība”. Te ķēniņš vai monarhs valda no Dieva žēlastības. Tas norāda pamatojumu, ko šī iekārta atzīst par visīstāko un pareizāko: nevis tauta vai kas cits pilnvaro šo valdnieku, bet Dieva griba, Dieva žēlastība.

Ja palūkojamies atpakaļ uz mūsu tuvākā pagātnē pastāvējušo valsts iekārtas veidu, kura pamatojums bija, tā sakot, tautas griba,

tautas pilnvarojums, tad liekas, ka ir diezgan skaidrs, ka tā ir bijusi tikai fikcija — fiktīva formula un nekāds īsts, reāls pamatojums jeb izskaidrojums. Kā jau minēju, tauta toreiz bija saskaldīta dažādās sīkās grupās, kas savā starpā bija noskaņotas naidīgi, un „politiķi” bieži vien šīs grupas kūdīja vienu pret otru un kurināja tanīs šķiru naidu. Tā tad par tautas gribas pilnvarojumu nevarēja būt runa, tā bija tikai fikcija. Kas attiecas uz vispārējām vēlēšanām, tad tās arī nedeva vēlamus rezultātus

Autoritāras valsts valdība un vadība nebalstās uz fikcijām, no kuņģam dažas minēju, bet gan uz tīri reālām, saprotamām, acimredzamām lietām. Autoritārā valsts iekārta atsaucas uz pašas tautas un valsts īstajām, reālajām, augstākajām interesēm, uz tautas pašas reālajām vajadzībām. *Salus publica*, t. i. vispārības labums, tautas augstākais labums, tas, lūk, ir autoritārās valsts un autoritārās valsts iekārtas īstais attaisnojums un pamatojums. — Apzīmējums *salus publica* pazīstams jau senatnē, piemēram, slavenā Romas valstī, kas no pavisam maziem pirmsākumiem, no vienas pilsētas valsts izauga par pasaules valsti, pateicoties labiem tikumiem un ciešai sadarbībai starp tautu un viņas valdību un vadību republikā iekārtā, kas bija citāda nekā modernā demokrātiskā iekārta. Tā bija parasta lieta — kad valsts intereses to prasīja, valsts varu nodeva vienās rokās. Neviens par to nebaidījās un neuztraucās. Attaisnojums un pamatojums bija — *salus publica*. Tā bija visiem saprotama lieta. Kad valsti, piemēram, apdraudēja ārējs ienaidnieks, atcēla maģistrātus, konsulus, pretorus un tml. amatpersonas un visu varu nodeva vienam tautas vadonim, diktatoram, kas, kā zināms no vēstures, bieži vien bija tāda persona, kas nāca no arkla un atkal atgriezās pie arkla, kad lielais uzdevums bija izpildīts. Šis romiešu valsts iekārtas pamatojums — *salus publica* — vispārības, tautas un valsts augstākais labums, tautas un valsts interešu ievērošana — tas ir arī autoritārās valsts iekārtas pamatojums.

Kā redzējām, parlamentārā iekārta nespēja veikt uzdevumu, ko no modernās valsts prasa, un tad mums nāca autoritārā iekārta, kas šo uzdevumu prot un spēj veikt. Tas ir viņas attaisnojums, tas ir viņas pamatojums. Mūsu tautas Vadonis pēc 1934. gada 15. maija atklāti paziņoja visai tautai, ka viņš un viņa aicinātā valdība uzņemas atbildību vēstures un tautas priekšā. Apzinoties nepieciešamā, spertā soļa lielo nozīmi, Vadonis uzņēmās atbildību tautas un vēstures priekšā! Te mēs redzam autoritārās valsts iekārtas pamatojumu — tautas un valsts intereses to prasīja, un šī iekārta tika radīta, līdz ar ko valsts vadība uzņēmās lielo atbildību, apzinādamās savas rīcības svarīgumu un nozīmi.

No šīs autoritārās valsts iekārtas īpatnības, no šiem apstākļiem, kādos rodas autoritāra valsts, no šiem uzdevumiem un lielajiem mērķiem,

kas apzināti tiek stādīti, mums kļūst saprotamas arī autoritārās iekārtas tālākās īpatnības un atšķirība no agrākās iekārtas.

Tā kā autoritārās valsts iekārta pamatojumu meklē pašas tautas un valsts reālajās vajadzībās, autoritārās iekārtas valdība ir patstāvīga. Te nav tā, kā to redzējam parlamentārā iekārtā, kur dažādas amatpersonas cita no citas atkarīgas, tā kā beidzot zūd kopsakars un tiek vājināta atbildības sajūta. Atbildības tautas priekšā tur nav nekādas. Parlamentā notiek sarunas un tiek rasti visādi kompromisi, lai gūtu attiecīgai valdībai uzticību. Grupām un frakcijām un to sastādītai valdībai it kā jābūt atbildīgām parlamenta priekšā, bet šī atbildība neizteicas nekā citādi, kā tikai valdību maiņā, kas laiku pa laikam notiek un dažreiz ļoti īsos periodos. Tālāk — dažādas amatpersonas padotas atkal citām, augstāk stāvošām, bet aiz amatpersonām stāv viņu partijas un faktiski atbildības nekur nav nekādas, un arī pati valdība šādā iekārtā nav atbildīga, tā ir nestabila, tā nav droša par savu stāvokli un īstenībā zina, ka savu uzdevumu un uzstādīto darba programmu nespēs pildīt. Tā ir nestabila, nepatstāvīga valdība, kuņas atbildības sajūta ir vājināta, un tam līdzīgi iet arī autoritātes trūkums.

Turpretim autoritārā iekārtā valsts vadība un valdība ir patstāvīga, un tā iegūst arī autoritāti, jo nav atkarīga no grupām, partijām un frakcijām. Sevišķi mūsu valstī — mūsu tautas Vadonis skaidriem vārdiem ir pateicis, ka tagad — pēc 1934. gada 15. maija vairs nav partiju valdības un nav arī vienas partijas valdības, nav ne vairāku partiju, ne vienas partijas, bet ir tikai vienota tauta, kas piedalās lielajā kultūras darbā, valsts lielo uzdevumu pildīšanā. Šī ir stabila, neatkarīga valdība, kas savu mērķi tiešām var sasniegt un savu uzdevumu pildīt.

Arī parlamentārā iekārtā valdībai dažreiz ir ļoti laba programma. Valdība nolasa jauku deklarāciju, bet tas sliktākais ir tas, ka šī valdība nav spējīga savus solījumus pildīt. Tā jau visiem zināma lieta, ka valdības galva parlamentā nolasa deklarāciju, kas sola ļoti daudz, bet kuņas izpildīšanai neviens netic. — Citādi ir autoritārā iekārtā, kur valdība ir stabila, patstāvīga un kuņa nevis lasa deklarācijas, bet savu programmu tiešām spēj realizēt. Lūk, tā ir svarīgā atšķirība un svarīgas īpatnības, kas raksturo autoritāro valsts iekārtu un viņas valdību atšķirībā no agrākās — parlamentārās valsts iekārtas un tās valdības. Tās ir ļoti svarīgas īpatnības, ko es jums minēju. Autoritārās valsts iekārta savā īstajā veidā ir cieši saistīta ar tautas kopību, tautas vienību, kam ir sakars ar vadonību, ar vadonības principa realizēšanu.

Pēc maza pārtraukuma palūkosimies tālāk uz tautas vienības principu, vadonības principu un tautas organizētu līdzdarbību autoritārā valstī.

(Pārtraukums.)

Prof. K. Dišlers (turpina): Autoritārā valsts iekārta par vienu no saviem svarīgākiem lozungiem uzstāda tautas vienības principu. — Rodas jautājums: vai tad tas ir tikai tagad atrasts, jauns lozungs jeb princips, vai tad agrāk tautas vienība nepastāvēja? — Palūkojoties uz apstākļiem iepriekšējā — parlamentārā valsts iekārtā, mēs — kā jau minēju iepriekšējā stundā — redzam, ka tur ir gan bijusi runa par tautu un tās mērķiem un uzdevumiem, kā arī interesēm, bet tautas vienību tur neredzējām, jo tauta bija saskaldīta dažādās, ļoti bieži sīkās grupās uz dažādiem ekonomiskiem un politiskiem pamatiem.

Protams, padomājot par šo parādību, viegli konstatēt, ka tā bija nedabiska parādība. Mākslīgā kārtā bija radīta tautas šķelšanās, tautas saskaldīšana, sadrumstalotība, un vienotas tautas vairs nebija. Nedabiski tas bija tāpēc, ka no dabiskā viedokļa, dabiskos apstākļos tautai jābūt kopībai. Īstenībā tauta ir kopība — diezgan cieša kopība jau pēc savas dabiskās būtības, no etnografiskā viedokļa, no rases un vēstures viedokļa.

Ja palūkojamies vēsturē, redzam, ka tauta ir izaugusi tīri dabiskā ceļā — tādā kārtā, ka sīkas vienības, tā sauktās patriarchyālās dzimtas un no viņām izaugušas ciltis apvienojušās tautā. Ciltis nav bijuši nekādi sveši elementi, jo ciltis bijušas asinsradniecīgas vienības. Visur vēsturē un arī vēl tagad pie primitīvām tautām mēs redzam, ka tāda ir viņu īstā pārliecība, un tiešām šī pārliecība dibinās uz vēsturiskiem apstākļiem un pierādījumiem, ka ciltis ir izaugušas no vienas ģimenes — no senās patriarchyālās ģimenes, kas aptvēra vairākas paaudzes — vecāku vecākus un bērnu bērnus, kas dzīvoja ilgstoši kopā, un dažreiz šāda patriarchyāla ģimene jau bija diezgan ievērojama atsevišķa patstāvīga vienība. Šādus piemērus atrodam bībelē. (Bībeli es pieminu tāpēc, ka šie piemēri mums vislabāk pazīstami, tos mēs vairākkārt esam lasījuši un tie mums palikuši atmiņā vēl no skolas laikiem.) Bībeles Vecajā derībā mēs redzam piemērus, kur mums darīšana sākumā ar patriarchyālām ģimenēm. Tas bija Ābrama laikā, un vēlāk no šīs patriarchyālās ģimenes izauga vairākas ciltis. Tās, lūk, bija asinsradniecīgas vienības, tie bija visi radnieki savā starpā. Ir uzglabājušies arī citām tautām dažādi nostāsti, un — kā jau teicu — tie dibinās uz patiesiem faktiem, ka ciltis ir izaugušas dabiskā ceļā, tās ir asinsradniecīgas vienības, un šīs ciltis ir apvienojušās tautās, dažādu apstākļu pamudinātas. Tā tad tauta ir dabiska kopība, kuŗas vēsturiskais pamats tālā pagātnē ir asinsradniecība.

Protams, mūsu modernos laikos tas ir arī citādi. Tagad pilnīgi tīras rases tautas vairs grūti atrodamas. Tautām satiekoties, dzīvojot blakus, ļoti bieži vairāk vai mazāk ir piejaukušies citas, ne asinsradniecīgas un zināmā mērā svešas tautas locekļi. Tomēr arī tagad vēl ir atrodamas diezgan tīras rases tautas. Sevišķi to uzsver Vācijā. Vāci saka, ka viņu tauta esot tīras rases tauta, un viņi uzskata par ļoti sva-

rīgu lietu — uzturēt šo rases tīrību arī turpmāk. Es domāju, ka to pašu var teikt arī par dažām citām tautām, piemēram, par latviešu un lietuviešu tautām, kas, lai gan tām ir daži piejaukumi, rases ziņā ir diezgan tīras un var teikt — dabiski izaugušas no asinsradnieciskiem pirmsākumiem.

Protams, kultūrai attīstoties, notiek tā sauktā diferenciācija jeb tautas iekšēja sadalīšanās dažādās grupās. Patriarchālā ģimene un visas pirmatnējās ciltis ir ļoti viengabalainas, tur nav gandrīz nekādas diferenciācijas, bet visi ļaudis ir diezgan vienādā stāvoklī. Parasti šādu grupu vada patriarchālās ģimenes galva vai cilts vadonis, un citi visi ir pilntiesīgi cilts locekļi, apmēram vienādā stāvoklī. Viņi diezgan ilgu laiku dzīvo vienādos apstākļos, strādā vienu un to pašu darbu, gandrīz bez kādas darba dalīšanas un bez kādas sevišķas nogrupēšanās. Tādas bija pirmatnējās lopkopības un zemkopības ciltis. Toreiz gan attīstības temps bija lēnāks nekā tagad. Tagad mēdz teikt, ka mēs dzīvojam ātri, strauji. No zināma viedokļa tā, varbūt, ir patiesība. Mēs tagad vienas paaudzes laikā pārdzīvojam daudz vairāk nekā senāk pārdzīvoja un pieredzēja vairāku paaudžu laikā; agrāk gadu simtenī, pat vairākos gadu simteņos nepiedzīvoja tik daudz pārgrozību un pārvērtību, kā tagad piedzīvojam vienas paaudzes laikā. Agrāk pārgrozības nāca pamazām, un diezgan ilgu laiku pirmatnējās ciltis un tautas dzīvoja līdzīgos apstākļos; tāpēc nekādas sevišķas grupēšanās nebija. Varbūt, var teikt, ka pirmatnējā cilts vai pirmatnējā tauta bija saistīta visciešāk kopā, visvairāk vienota, visviengabalainākā dabiskā vienība, kādu mēs tagad vairs neredzam — vismaz pie kultūras tautām. Kultūras attīstība ir prasījusi darba dalīšanu, kam līdzī gājusi diferenciāšanās kā saimnieciskā, tā sabiedriskā ziņā, ir radušās zināmas grupas, un tas kopības principu ir vājinājis. Bet tomēr, lai gan ir notikusi šī iekšējā diferenciāšanās, tādos apstākļos, kur mākslīgā veidā nav veicināta skaldīšanās grupās un nav mākslīgi sludināts un radīts šo grupu naidis, tautas kopība, tautas intereses, kopējā apziņa ir pastāvējusi ilgāk un tautas vienība bijusi spēcīgāka.

Tā ir jaunāko laiku parādība — sevišķi 19. gadsimteņa parādība, ka veseli ideoloģiski virzieni, sociālistiski virzieni uzstāda par savu lozungu nostāties uz zināmu grupu pamata un sludina šķiru interešu pretešķības, šķiru naidu. Lūk, tā ir dabiskās tautas kopības ārdīšana, kara gājiens pret tautas vienību. — Kur šāda ideoloģija bija izplatīta, tur bija grūti saskatīt tautas vienību un kopību, lai gan tauta runāja vienu valodu un šai tautai bija kopēja vēsturiska pagātne, lielas vēsturiskas atmiņas no senatnes, Leģendas vai vēsturiski nostāsti ir uzglabājuši lielu personību, varoņu vārdus, kuņģi vadījuši tautu, to aizstāvējuši, cīnījušies par tautu, darījuši varoņdarbus. Tautu vieno arī kopēji pārceļas grūtības. Latviešu tautai vairākus gadu simteņus ilgi ir bijis jācieš kopējas grūtības, kas arī to ir vienojušas un saistījušas. Tie, kas

runā vienu valodu, kas jūtas vienas tautas locekļi, kā priekos, tā arī bēdās jūtas saistīti, vienoti.

Lūk, valoda, tautas tradīcijas, tautas garamantas — kam mūsu valodā tāds skaists nosaukums, — tautas dziesmas, teikas, pasakas, leģendas, — šīs kopējās garamantas, kopējā vēsturiskā pagātne — viss tas saista tautu ciešām dabiskām saitēm!

Bet tad, lūk, tautas kopības vietā nāca mākslīgi radītas šķiru kopības, šķiru interešu pretešķības un šķiru naida sludināšana, kas vājināja tautas dabisko kopību un galu galā, kā likās, ņēma virsroku. Likās, ka nav vairs tautas vienības, bet ir šķiru vienības; sāka runāt par internacionālismu uz šķiru pamatiem. Proletārieši, pie dažādām tautām piederīgi cilvēki bija it kā „brāļi” savā starpā, bet pati tauta bija saskaldīta naidīgās grupās. Lūk, šādu šķiru kopību sludināja mākslīgi un neatlaidīgi 19. gadu simtenī daudzās valstīs — vienā vairāk, otrā mazāk nodarbojās ar šķiru naida sēšanu, ar tautas skaldīšanu un jaunu, mākslīgu kopību radīšanu. Runāja par starptautisku proletāriātu un starptautisku buržuaziju, bet par tautu vairs nerunāja. Nogāja pat tik tālu, ka par tautu, tautas interesēm, par tautas vienības ideāliem sāka ironizēt. Piegriezās šķiru naidam un internacionālismā meklēja jaunu kopību, noliedzot tautas vienību.

Protams, bija arī cilvēki, kas aizstāvēja tautas vienību un ar rūpēm noskatījās uz jaunā virziena ārdošo un postošo ietekmi. Es domāju, ka autoritārā valstī mēs tagad esam atkal nonākuši atpakaļ pie tautas vienības. Mums ir saprotams, kāpēc tā tika uzsvērtā tautas vienība mūsu valstī, kāpēc pirmā vietā tika nostādīts kā augstākais un svētākais lozungs: tautas vienība, tautas kopība, tautas intereses, kas likās aizmirstas, noliktas novārtā.

Vispirms mēs redzam, ka tautas kopība tiešām ir kaut kas tīri dabisks, kam ir vēsturisks pamatojums. Tā nav kaut kas mākslīgi radīts, bet gan liela, svarīga pirmatnēja lieta, ar ko mums jāreķinās, tā ir pirmatnēja realitāte. Turpretim mākslīgi radīts ir šķiru naidis un tautas skaldīšanas process. Es domāju, pietiekoši attīstīties cilvēks ar veselu saprātu arī daudz par to nedomādams jūt, ka tas tiešām tā ir.

Mūsu modernos kultūras laikos mēs varam uzsvērt šai tautas vienībā, tautas kopībā vēl otru pusi, proti — tautas kopības apziņu. Protams, šāda apziņa ir jau pastāvējusi arī agrāk, bet tā ir bijusi ne tik skaidra, vairāk instinktīva. Kultūras cilvēkam apzinīgi jāiedomājas, sev jānoskaidro šī tautas kopības lielā nozīme, jānoskaidro sava tautiskā apziņa. Lūk, arī tas ir viens no autoritāras valsts ieguvumiem un vispirmā kārtā arī viens no viņas svarīgiem uzdevumiem — attīstīt, izveidot un nostiprināt tautas kopības apziņu; izdeldēt no tautas atmiņas to kaitīgo sēklu, ko agrāk sējuši tautas kopībai un vienībai naidīgi elementi, un stiprināt tautas apziņu par piederību pie dabiskas kopības, kas dibinās uz asinsradniecību, kas nāk no sirmas senatnes un

ko varētu nosaukt par rasi. Līdzās asinsradniecībai jeb rasei, līdzās valodai, tautas tradīcijām, garamantām, līdzās tautas kopējai pagātnei modernos laikos tautas vienību stiprina vēl tautas apziņa. Kultūras cilvēkam ir sevišķi svarīgi ne tikai instinktīvi just piederību pie tautas un iet tai līdzi, bet apzinīgi darboties līdzi — ne tikai darboties līdzi, bet arī aizstāvēt visos gadījumos šo vienību un tautas kopējās intereses, kā arī paskaidrot šī lielā tautas kopības un vienības principa nozīmi citiem, kas šīs lietas tik skaidri vēl nesaprot.

Otrs svarīgs princips autoritārā valstī ir vadonības princips, kas cieši saistīts ar tautas vienības principu, jo vadonība jau nozīmē tautas vadonību. Ja ir tautas vadonis — izvēlēts, atzīts, izraudzīts, vai citādā veidā ar tautas uzticību apveltīts, tad šī vadonībā tīri reālā veidā parādās tautas vienība, tautas stingra organizācija, tautas labāko interešu ievērošana un realizēšana! Varētu teikt, ka vadonī, vadonības principā un šī principa realizēšanas izpausmē tautai ir cēls ideāls, it kā ideālisma simbols, bet līdz ar to arī visreālākā un konkrētākā veidā tautas vienības iemiejojums un tautas interešu ievērošana.

Ja es teicu, ka vadoni var būt dažādā veidā tautas izraudzīti vai atzīti, ar tautas uzticību apveltīti, ar to es domāju tos piemērus, kas mums zināmi no modernās autoritārās valsts iekārtas. Protams, arī vēsturē mēs redzam līdzīgus piemērus, kur tautas vadoni ir bijuši tā vai citādi izraudzīti un ar tautas uzticību apveltīti, bet mums nav jāmeklē piemēri vēsturē, jo tos redzam mūsu laikos, mūsu dienās, moderno valstu iekārtā, teiksim — kaut Eiropas civilizēto tautu un valstu pasaulē. Ja dažās valstīs, kā Vācijā, tautas vadonis ir izbīdīts no tautas, pašas tautas balsošanas ceļā pakāpeniski arvien lielāku piekrišanu iegūdams un beidzot liela vairākuma piekrišanu iegūdams ir nostājies tautas un valsts priekšgalā kā tautas vadonis, tad tas ir tikai viens veids, un citās valstīs mēs redzam citādus veidus. Itālijā, Polijā, pie mums — tur ir atkal citādi veidi, bet būtība ir viena un tā pati, proti — ka tautas izraudzīts vadonis tiešām bauda tautas uzticību, tauta šim vadonim uzticas, padodas viņa vadīšanai, respektē viņa autoritāti, ir gatava sekot viņa vadībai un uzņemties arī upurus — tā no savas puses nāk talkā ar visiem tās rīcībā esošiem līdzekļiem un nodod tos vadoņa rīcībā, lai viņš tos vispareizāk un lietderīgāk izlieto tautas un valsts patieso vajadzību apmierināšanai.

Lūk, šis tautas vadonis var darboties dažādos apstākļos un dažādās formās var būt ietverta viņa vadība un valdīšana, bet būtība ir viena un tā pati — ka visa valsts vara ir vienās rokās, vadonis ir valsts saimnieks, viņš ir augstākais valsts valdnieks, valsts galva un reizē arī tautas vadonis un augstākās valsts varas reprezentētājs, no kura atkārtājas valsts likteņu noteikšana, valsts politika, valstij vajadzīgo likumu izdošana un arī šo likumu realizēšana.

Interesantus piemērus šī ziņā redzam vēsturē. Mums ir labi pa-

zīstams senajā Grieķijā tā sauktais Perikla laikmets, kurā bija gan republikas forma (tāpat kā, piemēram, Latvijā, Polijā, Igaunijā un Lietuvā), bet valsts vara tomēr bija vienas personas rokās. Perikls ieņēma pirmā stratēga amatu Atēnās, bet visā savā vairāk kā 30 gadu ilgajā aktīvās politikas darbības laikā viņš bija valsts vadonis. Lai gan Atēnās pēc formas palika demokrātiska republika, kur sasauca pat tautas sapulces, sprieda un debatēja, visus šos 30 gadus nepārtraukti valsts vadība bija vienās, stiprās rokās. Lūk, Perikls bija autoritārās iekārtas reprezentants, tautas vadonis šī vārda labākajā nozīmē, un, kā zinām no vēstures, Atēnas šinī laikā piedzīvoja savu lielāko uzplaukumu kā saimnieciskā ziņā, tā arī mākslā un zinātnē. Vārdu sakot — Atēnas bija spēcīga ziedoša valsts, pateicoties sava lielā vadoņa, spējīgā valstsvīra Perikla sapratīgai vadībai un stingrai valsts varas turēšanai savās rokās.

Vēsturē mēs atrodam arī citus tamlīdzīgus piemērus bet Perikla laikmets, kas mums visiem labi pazīstams kā tāds, kas deva Grieķijai lielus kultūras ieguvumus, mums labāk paliks atmiņā. — Perikla laikmets ir vienvaldības laikmets, tautas vadonības laikmets, un Perikls ir cēls tautas vadonis formāli republikā iekārtā.

Es domāju, ka šis piemērs mums palīdzēs pareizi skatīties arī uz moderno autoritāro iekārtu un to pareizi saprast. Modernā autoritārā iekārta un viņas vienvaldība nav jāsajauc ar citiem, varbūt mazāk simpātiskiem vienvaldības veidiem. Modernā autoritārā iekārtā tauta valsts vadību nodod visspēcīgākās un cienīgākās rokās.

Šis autoritārās iekārtas vienvaldības veids, bez šaubām, ir ļoti simpātisks, pozitīvs, ideālistisks, un tas atšķiras no mantojamās monarchistiskās iekārtas. Protams, arī mantojamās monarchijās bieži ir labi valdnieki, kas rūpējas par tautu un valsti, kam ir vislabākie nolūki un kas dara visu iespējamo, lai tos realizētu, bet nereti mēs redzam citādu piemērus, protiet — ka valdnieks, kas valdīšanu manto, jau agrāk visu laiku jūtas kā troņmantinieks, viņš valdīšanu saņem kā tādu, kas viņam pienākas, un vairāk domā par sevi, par savu personu, par dinastiju, nekā par tautu un valsti. Tā iznāk, ka valsts vara un valsts lielo uzdevumu pildīšana nonāk necienīgas personas rokās. Turpretim pie modernās autoritārās iekārtas (tāpat kā tas bija Grieķijā ar Periklu) tauta atrod spējīgāko un cienīgāko, tam nodod valsts varu un uztic tautas un valsts vadību. Modernā autoritārā iekārta garantē, ka valsts vara nevar nonākt necienīgas un nespējīgas personas rokās, bet tikai spējīgas un sava augstā stāvokļa cienīgas personas rokās, kurā vārda īstā nozīmē var būt tautas vadonis, īsts valsts saimnieks, var izpildīt lielos uzdevumus, ko minējam iepriekšējā stundā.

Vēl ir viens svarīgs apstāklis, kas jāmin sakarā ar autoritāro iekārtu. Mēs jau minējam, ka tā ir tiešām vienvaldība pēc savas būtības,

vienas personas valdība — tur nav ko mēģināt slēpt vai maskēt, tas tā ir, bet te jāatzīmē sekojošais.

Attiecībā uz vienvaldību var rasties tāda doma: kā ir ar tautas tiesībām, vai tās nav ierobežotas? Ja valdnieks ir apveltīts ar varas pilnību, vai tad viņš rēķināsies ar tautu, vai viņš nesāks uz tautu skatīties kā uz zemāko, no augšas, kā to redzam absolūtās monarchijās? Citiem vārdiem: var rasties jautājums, vai demokrātiskā iekārtā tomēr nav kaut kas vērtīgāks, un vai autoritārā iekārta to, kas demokrātiskā iekārtā ir vērtīgs (piemēram, formulējums, ka pati tauta var darboties līdz un runāt līdz), neiznīcina, vārdu sakot — vai autoritārā iekārta nav kaut kas pretējs tā sauktajai demokrātiskajai iekārtai?

No vienas puses tā ir pretēja, t. i. no tā viedokļa, ko jau minēju — ka parlamentārā demokrātiskā iekārta nespēj veikt lielos kultūras valsts uzdevumus un nespēj uzturēt tautas vienību, bet to spēj autoritārā iekārta. Šinī ziņā autoritārā iekārta ir pretēja parlamentārai demokrātiskai iekārtai; bet kas attiecas uz tautas līdzdalību valsts darbā, un vispār uz demokrātiju istā nozīmē, tad šinī ziņā pretešības nav.

Runājot par demokrātisku iekārtu šī vārda istā, labākā nozīmē, man liekas, ka par demokrātisku iekārtu var atzīt tādu iekārtu, kurā atrodamas divas raksturīgas īpatnības: pirmkārt, lai tauta patiesi varētu runāt līdz un darboties līdz vispārības lietās, un otrkārt — lai valdība, valsts vara tiešām ievērotu tautas un valsts intereses, darītu to, kas tautai un valstij nāk par labu.

Ja paskatāmies uz valsts iekārtas formām, kādas mums pazīstamas no vēstures, un taisni uz demokrātisko iekārtu, tad redzam, ka tā sauktās demokrātiskās valstis patiesībā demokrātiskas nav bijušas. Dažreiz šai demokrātiskai iekārtai ir bijuši ļoti lieli trūkumi: tā nemaz nav pielaidusi tautas līdzdalību un nemaz nav darbojusies tautas un valsts interesēs. — Ja palūkojamies uz tā sauktajām modernām parlamentārām valstīm, tad redzam, ka, vispirms, tautas griba tur parādās tikai fiktīvi. Patiesībā tā nav pašas tautas griba, bet gan mazu grupiņu, politisku partiju un šo partiju vadoņu, līderu, dēmagogu griba. Tie ir noteicēji, bet pašas tautas līdzdalība valsts lietās ir stipri maza. Pilsoņiem liekas, ka ar to, ka viņi vēlēšanās nodod savas balsis, viņi ir kaut ko reālu darījuši valsts labā. Bet izrādās, ka arī tā ir tikai fikcija. Nododot neorganizēti savas balsis par labu kādai sīkai grupīnai, vai kādam līderim, dēmagogam, šie pilsoņi nekā nav darījuši, kas nāktu par labu valstij, un ļoti bieži daudz balsu ir gājušas zudumā, vēlētajiem nelietderīgi izlietojot savas tiesības. Tā tad pilsoņu piedalīšanās valsts lietu kārtošanā ir tikai fikcija. Valsts vara un politiskā darbība ir vienmēr bijusi sīko grupiņu, līderu, dēmagogu rokās, nevis pašas tautas un ne labāko ļaužu rokās.

Turpretim autoritārā iekārta balstās uz tautas uzticību un pieaicina, pievelk tautu valsts darbā, gan ne parlamentārās demokrātijās pastā-

vošu neorganizētu vispārēju vēlšanu tiesību ceļā, bet meklē citus ceļus, kā tautas līdzdalību padarīt reālāku. Autoritārā iekārta nebūt nav nostājusies pret tautu un nav nošķīrusies no tautas, jo šai iekārtai ir raksturīgi, ka autoritāras valsts priekšgalā stāv vadonis, kas balstās uz tautu.

Tā tad istas demokrātiskas valsts pazīmes — balstīšanās uz tautu un darbošanās saskaņā ar tautu un tautas interesēs, arī autoritārā iekārtā redzamas, tāpēc autoritārā iekārta atzīstama par vienu no demokrātiskas iekārtas veidiem.

Tā sauktajā parlamentārā demokrātijā, kā jau teicu, ārēji var likties, it kā tauta darbojas līdzī valsts lietu kārtošanā, bet ar neorganizētu balsošanu pilsoņi valstij nekā laba nedara, kā to pareizi ir pateicis franču ievērojamais publicists šī gadu simteņa sākumā šarls Benuā, kurš sarakstījis lielu, nopietnu darbu, kurā saka, ka neorganizētas vispārējas balsošanas, kas notiek demokrātiskās valstīs, ir anarchistsiskas, jo, ja tautu pieņem kā no atsevišķiem individiem sastāvošu, bet ne vienotu, tad tās atsevišķie pilsoņi ir tikpat kā smilšu graudi jūrmalā, kas nav saistīti ar citiem, un visa smilšu guba ir amorfa masa. Pieņemot, ka tauta sastāv no atsevišķiem individiem, katrs var nodot savu balsi, kā ienāk prātā, pat ģimenes locekļi katrs var balsot citādi. — Mēs jau arī redzējām, ka mūsu parlamentārisma laikos pie mums bieži pat ģimenes locekļi bija sašķēlušies un balsoja, kā katram iepatikās. Tā bija parasta parādība. Nebija kopības, nebija organizācijas, nekas netika atzīts, tikai atsevišķs individs. Atsevišķiem pilsoņiem pielabīnājās vienas vai otras politiskas grupas pārstāvji un mēģināja iegūt sev vairāk balsu. Bet balsu pirkšana dažās valstīs nebija sveša lieta. Lūk, atsevišķi individi — kā atsevišķi smilšu graudi — savas balsis nodeva dēmagogu rīcībā. Tā bija anarchistiska līdzdalība valsts lietās, patiesas tautas līdzdalības nebija, bet bija tikai fikcija, un tautu izmantoja dēmagogi savās interesēs.

Citādi tas ir autoritārā iekārtā, kas grib sadarboties ar tautu, kas aicina tautu uz līdzdalību, uz līdzdarbību valsts lietu kārtošanā, bet dara to organizētā veidā. Jau pieminētais Benuā, kurš kritizēja neorganizētas vēlšanas, aizrādīja, ka tautā ir organizētas grupas, tās ir arodnieciskas grupas. Benuā atzīst, ka ļoti liela nozīme ir arodam, profesijai, darbam, jo cilvēka nodarbošanās, darbs ir tas, kas dod ek-sistences iespēju, kas nodrošina viņu pašu un viņa ģimeni, kā arī saista kopā ar citiem līdzīgiem darba darītājiem; tāpēc valsts organizēšanā jāievēro šīs profesionālās grupas — zemkopju, tirgotāju un rūpnieku, amatnieku, brīvo profesiju, garīga darba strādnieku, fiziska darba strādnieku grupas, un šīs profesionālās grupas atzīstamas un organizējamās no pašas valsts. Attīstoties darba dalīšanai, ko no mums prasa kultūra, ar šīm grupām jārēķinās un jāgādā, lai šo atsevišķo

organizēto grupu intereses tiktu lietderīgi saskaņotas savā starpā un arī ar vispārības, visas tautas un valsts interesēm.

Šo organizācijas principu ir ņēmuši vērā moderno autoritāro valstu vadītāji un, liekas, vispirms piegriezušies korporātīvismam, lietderīgi organizējot profesionālās grupas. Šis darbs dažādās valstīs ir dažāds. Lielās, teiksim, rūpnieciski attīstītās valstīs tas ir citāds nekā jaunās, nelielās valstīs, sevišķi zemkopības valstīs, kāda ir mūsu valsts. Tur, liekas, šī sagrupēšanās ir tomēr vienkāršāka, nekā lielās, rūpnieciski attīstītās valstīs, bet pamats visur ir viens un tas pats. Mēs redzam, ka jaunās autoritārās valstīs dibina organizācijas, galvenā kārtā, profesionālās grupas, kas cieši saistītas ar pašas tautas un valsts interesēm. Pie mums šīs organizācijas sauc par kamerām. Tanīs izpaužas atsevišķu grupu intereses, kas saprātīgi jāsaskaņo ar visas tautas un valsts patiesajām interesēm.

Mēs redzam, ka autoritārā iekārta nebūt nenovēršas no tautas un to neizslēdz no piedalīšanās valsts lietu kārtošana. Taisni otrādi: autoritārā iekārta taisni aicina tautu palīgā kā līdzdalībnieci un līdzdarbinieci savu lielo uzdevumu veikšanā, bet nedara to neorganizētā veidā, kā tas ir parlamentārā demokrātijā, bet organizētā un saskaņotā veidā. Tādā kārtā, ievērojot atsevišķo grupu intereses, tās jāsaskaņo, lai tās pārvērstos par visas tautas un valsts interesēm. Nostājoties uz organizatoriskiem pamatiem, autoritāras valsts vadība vispusīgi var ievērot tautas gribu un vajadzības. Te parādās demokrātisma otrs princips — valsts vadība un valdīšana tautas pašas interesēs.

Parlamentārā demokrātiskā iekārtā bieži vien notiek dēmagogu politiskas „machinācijas”, un pirmā vietā liek sīku grupu un dēmagogu intereses, bet tautas un valsts intereses nobīda pie malas, otrā, trešā vai vēl tālākā vietā.

Arī mūsu parlamentā stāvoklis bija tāds, ka atsevišķas personas vai sīkas grupiņas varēja „tirgoties” un iegūt sev labumu. Valdību nevarēja sastādīt, kamēr atsevišķām grupām apsolija apmierināt viņu prasības. Tā tad atsevišķu sīku grupiņu intereses bija pirmajā vietā, tās bija vispirms jāievēro, bet patiesās, svarīgās tautas un valsts intereses nobīdīja tālāk nost kā mazāk ievērojamas.

Lūk, ja arī formāli kādā valstī skaitās demokrātiska iekārta, tā vēl nav un nevar būt īsta demokrātiska iekārta, ja tur neievēro tautas un valsts intereses, bet pirmā kārtā — sīku grupiņu un atsevišķu personu intereses, kas aizsedz valsts intereses.

Citādi tas ir autoritārā iekārtā, kur nav jāreķinās ar sīkām grupām un atsevišķām personām, bet kur valsts vadība var ievērot un ievēro tikai tautas un valsts lielās un svarīgās intereses. Lūk, no šī viedokļa raugoties, modernā autoritārā valsts iekārta ir vislabākā, kas demokrātisma principus ievēro vārda visīstākā nozīmē, jo autoritārās valsts vadība balstās uz tautu, uz tautas līdzdalību un līdzdarbību — tikai

organizētā veidā, un vislabāk un pilnīgāk ievēro patiesās tautas un valsts intereses.

Es domāju, isumā esmu atzīmējis svarīgākos, raksturīgākos autoritārās valsts iekārtas principus

Nākošajā lekcijā palūkosimies, kā šie principi ievēroti mūsu jaunajā iekārtā, kā uz šo principu pamatiem tiek veidota mūsu valsts jaunā autoritārā iekārta. (Aplausi.)

„Latvijas valsts iekārtas veidošana uz
autoritāriem un korporatīviem pamatiem“

Lekcija 1937. gada 1. februāri

un autoritātes un korporatīvu pamatiem
autoriātes un korporatīvu pamatiem
autoriātes un korporatīvu pamatiem
autoriātes un korporatīvu pamatiem
(Izlasī.)

„Latvijas valsts iekārtas veidošana un
autoritātes un korporatīvu pamatiem”

Lekcija 1937. gada 1. februārī

Augsti godātie klātesošie! Iepriekšējā lekcijā mēs iepazināmies ar autoritārās valsts iekārtas pamatprincipiem. Šodien palūkosimies uz Latvijas valsts jaunās iekārtas veidošanu šīnī virzienā. Bet pirms tam pāris vārdu minēsim par Latvijas valsts nodibināšanu. Par to minēšu pāris jautājumu, kuŗos, varbūt, šad tad nav īstas skaidrības, un šis tas, varbūt, šīnī ziņā ir piemirsts, vai netiek tagad vairs, tā sakot, iegaumēts. To atzīmēšu pašā sākumā, pirms sākam apskatīt Latvijas valsts iekārtas veidošanu.

Gribu atzīmēt sekojošo. Latvija ir nodibinājusies kā suverēna valsts pilnīgi patstāvīgi, neatkarīgi no kādas citas valsts, neatkarīgi no kādas svešas gribas, bet gan ar pašas latviešu tautas un viņas labāko dēlu un sabiedrības vadītāju gādību.

Dažreiz saka, ka Latvijas valsts nodibinājusies revolūcionārā ceļā, vai dažreiz domā, ka vēl pastāvējuši sakari ar Krieviju — likumu ziņā, tiesiskā ziņā vai tamlīdzīgi. — Es domāju, ka tas nav pareizi.

Šīnī ziņā gribu aizrādīt, ka Latvijas zeme un latviešu tauta jau kļuva brīva no Krievijas 8 mēnešus pirms Latvijas valsts oficiālās nodibināšanas. Ja ejam vēl vairāk atpakaļ, līdz 1917. gada novembrim, kad Valkā sanāca Pagaidu Nacionālā Padome uz pirmo sesiju no 16.—19. nov., gan pēc vecā stila, tad redzam, ka gandrīz tieši gadu pirms 1918. g. 18. novembra, kad Latvijas Tautas Padome Latviju proklamēja par neatkarīgu suverēnu valsti, — gandrīz gadu iepriekš Pagaidu Nacionālā Padome Valkā pieņēma deklarāciju ārvalstīm un tautām, kuŗu toreizējos apstākļos gan nevarēja tā publicēt, kā to darīja 1918. gada 18. novembrī. Šo deklarāciju ārvalstīm un tautām paziņoja patiešām ārvalstīm. Šīnī deklarācijā jau Pagaidu Nacionālā Padome bija izteikusi gan ne to, ka Latvija ir pilnīgi neatkarīga valsts, bet ka Latvija ir autonoma valsts vienība, par kuŗas iekārtu un attiecībām ar citām valstīm lemj viņas satversmes sapulce un tautas plēbiscīts. Tā tad jau bija deklarēta Latvijas valsts pati pirmā stadija, un, kā šīs svarīgās sēdes protokolos redzams, ja ne visi, tad vismaz daži Pagaidu Nacionālās Padomes locekļi ir bijuši tādās domās, ka ir jau proklamēta Latvijas valsts. Toreiz apstākļi vēl nebija tiktāl nobrieduši, ka tiešām jau varētu izveidot patstāvīgu neatkarīgu Latvijas valsti. Es domāju, līdz tam momentam atpakaļ arī neiesim, bet paliksim pie Latvijas valsts oficiālās proklamēšanas momenta — 1918. gada 18. novembra, kad Latviju proklamēja par pilnīgi neatkarīgu suverēnu valsti, kas gadu atpakaļ vēl nevarēja notikt.

Ja jau 1917. gada novembrī Latvija būtu proklamēta kā neatkarīga

valsts, tad gan varētu teikt, ka tanī laikā notikusi atdalīšanās no Krievijas. Turpretim 1918. gada 18. novembrī nekāda atdalīšanās no Krievijas nenotika un arī nebija vajadzīga. Jau pirms 8 mēnešiem, proti — 1918. gada 3. martā noslēdza tā saukto Brestļitovskas miera līgumu starp Krieviju vienā pusē un Vāciju un Austro-Ungāriju otrā pusē. Šinī Brestļitovskas miera līgumā jau skaidri bija pateikts, ka Latvijas zeme un latviešu tauta — jāpiemin, ka te gan neietilpa Latgale, bet tikai Kurzeme un Vidzeme (tā sauktās toreizējās Baltijas guberņas) — no Krievijas pilnīgi atdalītas. Tā tad vismaz Latvijas zemes un latviešu tautas lielākā daļa ar Krievijas pašas gribu bija kļuvusi patstāvīga tanī ziņā, ka nebija vairs Krievijai padota.

Brestļitovskas miera līguma vācu tekstā teikts sekojošais 3. artikulā: „Die Gebiete, die westlich der zwischen den vertragschliessenden Teilen vereinbarten Linie liegen und zu Russland gehört haben, werden der russischen Staatshoheit nicht mehr unterstehen.” — Tie apgabali, kas atrodas uz rietumiem no līgumslēdzējām pusēm noteiktās līnijas un kas agrāk piederējuši pie Krievijas, turpmāk vairs Krievijas valsts varai nebūs padoti. — Tālāk par šo zemju turpmāko likteni šinī pašā līgumā teikts: „Deutschland und Oesterreich-Ungarn beabsichtigen das künftige Schicksal dieser Gebiete im Benehmen mit deren Bevölkerung zu bestimmen.” Tā tad ne tikai varēja radīt jaunu valsti, bet bija paredzēts, ka Vācija un Austro-Ungārija saskaņā ar vietējo iedzīvotāju gribu noteiks, kā turpmāk kārtot šo apgabalu likteni. Te bija ierakstīts tik daudz, ka šīs zemes un viņu apdzīvotāji (te ietilpa arī Igaunija, bet arī Latvijas zeme un latviešu tauta) tagad var tikt pilnīgi patstāvīgas, un šī viņu turpmākā patstāvība bija arī te jau minēta, jo ja Vācija un Austro-Ungārija atsaucas uz iedzīvotāju gribu, ja starptautiskā līgumā bija ierakstīts tas, ko sauc par tautu pašnoteikšanās principu, tad varēja secināt, kā arī Vācija un Austro-Ungārija bija apņēmušās šo principu respektēt.

Kas būtu bijis tālāk, nezinām. Vēstures apstākļi pagriezta notikumumu gaitu citā virzienā, un, kā zināms, 8 mēnešus pēc šī Brestļitovskas miera līguma noslēgšanas un spēkā stāšanās jau varēja proklamēt pilnīgu patstāvīgu Latvijas valsti. Vairs nebija vajadzīga nekāda revolūcija, nekāda atdalīšanās no Krievijas, jo jau 8 mēnešus Latvijas zeme un latviešu tauta pie Krievijas nepiederēja, tā bija no Krievijas atdalījusies, un tas bija noticis ar pašas Krievijas gribu un piekrišanu.

Varētu rasties jautājums, vai Brestļitovskas miera līgums bija īsts starptautisks līgums, ievērojot to, ka tanī laikā tur bija pie varas lieli, nieki, kommunisti, un tā tad kaut kas cits bija agrākās Krievijas iekārtas vietā. Tur bija notikusi revolūcija — pat divas. 1917. gada pavasarā revolūcija atstāja agrāko tiesisko iekārtu, un Krievijas pagaidvaldība pat izdeva dažus likumus, kas attiecās uz tā sauktajām Baltijas guberņām, t. i. uz igauņu zemi un tautu un latviešu zemi un tautu.

Starp citu, izdeva likumu par zemstvu pašvaldību, ko sāka arī realizēt. Kad 1917. gada rudenī bija notikusi lielinieku revolūcija, tad mēdza skatīties tā, ka ir noticis kaut kas ārkārtīgs, kas visu agrāko tiesisko iekārtu apgāž, un ka ar lielinieku valdības aktiem nevar rēķināties. — Es domāju, ka tas nav jāizšķir mums: šo jautājumu jau ir izšķīrušas lielvalstis, kas ir atzinušas, ka šis Brestļitovskas miera līgums ir gan atzīstams par pilntiesīgu starptautisku līgumu. Tas redzams Versaļas miera līgumā, ko 1919. gadā noslēdza sabiedrotās lielvalstis, t. i. Anglija, Francija, Itālija un Beļģija — te pieskaita klāt arī Japānu — vienā pusē, un Vāciju otrā pusē. Šinī Versaļas miera līgumā nebūt nav teikts, ka Brestļitovskas miera līgums tiek uzskatīts par neesošu, vai ka tas nepastāvētu. Versaļas miera līguma 116. pantā teikts, ka Brestļitovskas miera līgums tiek anulēts, un 433. pantā — ka tas tiek atcelts. Franču tekstā 116. pantā ir minēta anulēšana — l'annulation — un 433. pantā atcelšana — l'abrogation.

Tā tad ar šo svarīgāko un plašāko miera līgumu, kas zināmā mērā attiecās uz visas Eiropas politisko jautājumu nokārtošanu, Brestļitovskas miera līgums ir anulēts jeb atcelts, bet nevis deklarēts par neesošu līgumu, un līdz tam laikam, kad to atcēla ar Versaļas miera līgumu, Brestļitovskas miera līgums bija starptautisks akts, ko bija noslēgušas Vācija un Austro-Ungārija ar Krievijas valdību, kāda tanī laikā pastāvēja — tā bija tāda pati valdība, kāda tur pastāv vēl tagad; protams, personas ir mainījušās valdībā, un arī iekārtā šis tas ir mainījies, bet visumā iekārta ir tā pati. Lielinieku valdība gan lielākā daļā no Eiropas lielvalstīm nebija atzīta, bet to atzina tās valstis, kas ar to bija līgumu slēgušas — Vācija un Austro-Ungārija — un vēlāk arī citas valstis to atzina tādā vai citādā veidā — vai faktiski, vai juridiski, ar vai bez ierobežojumiem, vai tirdzniecības līgumus slēdzot, un tagad Krievija ar šo pašu lielinieku valdību ir Tautu Savienības locekle. Protams, te nevar būt spēkā atzinums, it kā Brestļitovskas miera līgums būtu bijis neesošs līgums. Tas bija pilntiesīgs līgums, sevišķi tāpēc, ka to ir atzinis Versaļas miera līgums.

Tā tad šinī pilntiesīgajā miera līgumā Krievija jau bija no Latvijas teritorijas un latviešu tautas atteikusies un nekāda revolūcija vairs nebija vajadzīga. Tiklīdz iestājās tādi apstākļi, ka varēja dibināt Latvijas valsti, latviešu tauta savu labāko vadoņu vadībā nodibināja valsti, ko bija izcīnījuši viņas labākie dēli. Kā zināms, mūsu tagadējie lielie vadoņi ir stāvējuši pie Latvijas valsts šūpuļa. Kārlis Ulmanis un ģen. Jānis Balodis no pašiem pirmajiem laikiem ir stāvējuši pie Latvijas šūpuļa, viņas lietas vadījuši, strādājuši pie Latvijas valsts nodibināšanas un izveidošanas. Kā zinām, Kārlis Ulmanis bija pirmais Latvijas ministru prezidents. Pirmajā Tautas padomes pilnsapulcē 1818. gada 18. novembrī viņu vienbalsīgi ievēlēja par pirmo ministru prezidentu, un viņš ir tas, kas parakstījis Latvijas dibināšanas svarīgos aktus:

Latvijas valsts proklamēšanas aktu un Latvijas pirmo pagaidu sa-tversmi, tā saukto Latvijas Tautas padomes politisko platformu.

Tā tad Latvija ir nodibināta nevis revolūcionārā ceļā, bet pateico-ties pašas tautas gribai un viņas vadoņu rīcībai. Revolūcija vairs ne-bija vajadzīga, jo politiski Latvijas zeme bij brīva teritorija, kas jau 8 mēnešus pirms tam vairs nebija padota Krievijai. Tauta bija kļuvusi brīva, un nākošais solis bija — nodibināt valsti. Turpmākais uzdevums bija pievienot Latvijai arī Latgali, kas tika sankcionēts ar miera līgumu starp Krieviju un Latviju 1920. gada 11. augustā.

Gribu atzīmēt otru juridiskā un valstiskā ziņā svarīgu apstākli, kas visumā gan ir zināms, bet kam dažreiz nepiegrīež vajadzīgo vērību. No agrākās piederības pie Krievijas Latvijas tautai neizriet nekādas nastas, nekādas saistības. Tas noteikti paredzēts 1920. gada 11. augu-stā noslēgtajā Latvijas un Krievijas miera līgumā, ko ratificēja 1920. gada 2. septembrī. Šinī miera līgumā ļoti skaidri un nepārprotami pa-teikts, ka Krievija atsakās no jebkādām tiesībām, kādas Krievijai kād-reiz bijušas uz Latvijas teritoriju un Latvijas tautu. Visi starptautiskie līgumi, kuŗos kaut kas minēts par Latvijas piederību pie Krievijas, anullēti, un Krievija bez kādiem iebildumiem un bez kādām ierunām atzīst Latvijas neatkarību, patstāvību un suverēnitāti. — Tā tad, kā jūs redzat, patstāvības jēdziens raksturots vairākiem vārdiem: pat-stāvība, neatkarība un suverēnitāte, un to pilnā mērā, bez kādām ieru-nām, Krievija atzīst. — Tālāk līgumā teikts, ka no agrākās piederības pie Krievijas Latvijas tautai un zemei neizceļas nekādas saistības at-tiecībā uz Krieviju. — Tas ir svarīgi tāpēc, ka vēl nav nokārtots Krie-vijas veco parādu jautājums. Liekas, ka vecās, cariskās Krievijas kre-ditori maz ko dabūs no tagadējās Krievijas, bet parādi strīpoti vēl nav, oficiāli tie nav dzēsti. Varbūt, ka vecās Krievijas kreditoriem: Francijai, vai vismaz Francijas iespaidīgākām, naudīgām aprindām, kas bija piedalījušās agrākās Krievijas kreditēšanā, tāpat arī Anglijai vai tām viņas aprindām, kas ieinteresētas šī parādu jautājuma kārtō-šanā, — izdosies iegūt kādu kompensāciju, slēdzot tirdzniecības līgu-mus ar Krieviju. Dažreiz ir pacēlies jautājums par agrāko Krievijas parādu kārtōšanu, un tad ir minēts, ka šīs valstis — vecās Krievijas kreditori — ir metuši skatu uz jaunajām valstīm, domādamas, ka drī-zāk varbūt varētu no tām kaut ko dabūt, ja tās varētu pievilkt agrākās Krievijas parādu maksāšanā, proti — no Polijas, Lietuvas, Latvijas un Igaunijas; varbūt kaut daļu, nelielu daļu no agrākās Krievijas parā-diem no šīm valstīm varētu dabūt drīzāk nekā no Krievijas pašas! — Es domāju, ka arī citas jaunās valstis laikam būs parūpējušās par to, lai miera līgumos ar Krieviju būtu garantēts, ka uz viņām nekādas saistības negulstas, un Krievija no savas puses, liekas, arī to atzīst. Katru reizi, kad jautājums par agrākās Krievijas parādiem ir pacē-lies, cik zināms, tagadējā Krievija nav atkāpusies no šiem līgumiem:

Arī tagadējā Krievija it kā atzīst, ka šie parādi gulstas uz viņu, nevis uz jaunajām valstīm, bet no otras puses — viņa ir skaidri pasacījusi, ka tos nemaksās.

Mums lieta ir skaidra tiktāl, cik mēs esam ieinteresēti šinī lietā, ka mūsu attiecības ar Krieviju šinī ziņā ir nokārtotas: miera līgumā ir skaidri pateikts, ka no agrākās Latvijas zemes un tautas piederības pie Krievijas nekādas saistības šai zemei un tautai neizceļas. Tā tad ja ir kādas saistības un atbildība, tad tās gulstas uz Krieviju vienu pašu — arī uz tagadējo padomju Krieviju. — Ja arī citas jaunās valstis to pašu paredzējušas savos līgumos ar Krieviju, tad par agrākās, cariskās Krievijas parādiem neviena jaunā valsts nav atbildīga. Jaunās valstis savu stāvokli ar Krieviju ir nokārtojušas, un attiecībā pret citām ārvalstīm, kas agrāko Krieviju kreditējušas, jaunajām valstīm nekādu saistību nav.

Tālāk, runājot par Latvijas nodibināšanu, jāatzīmē vēl viena lieta, protiet — patstāvīgajai Latvijai vispār tiesiskā ziņā nav nekādas kontinuitātes ar agrāko Krieviju, t. i. mēs neesam pārņēmuši no agrākās Krievijas nekādus likumus tāpēc, ka tas tā būtu bijis jādara. Jau 8 mēnešus pirms Latvijas proklamēšanas par patstāvīgu suverēnu valsti Latvijas zeme un tauta pie Krievijas vairs nepiederēja, un faktiski kārtību tanī uzturēja vācu okupācijas vara pēc noteikumiem, kādus tā izdeva un uzturēja spēkā. Krievijas likumi vairs nebija spēkā, vismaz formāli. Tas, ka Krievijas likumi te bijuši spēkā agrāk, nevarēja būt par iemeslu, kāpēc tiem būtu jābūt spēkā arī turpmāk, jo Latviju nodibināja kā patstāvīgu suverēnu valsti uz pilnīgi brīvas teritorijas; to nodibināja pilnīgi brīva tauta, kurai nekādu saistību ar agrāko Krieviju vairs nebija. Vēlāk, kad pēc kara ar Krieviju Latgali pievienoja Latvijai, tika noslēgts ar Krieviju miera līgums, kurā vēlreiz tika noteikti konstatēta Latvijas neatkarība un patstāvība, kā tas savā laikā jau bija teikts Brestļitovskas miera līgumā. Latvija tiešām nu bija patstāvīga suverēna valsts.

Dažreiz, varbūt, paceļas jautājums: vai nav kādi Krievijas likumi, tā sakot, automatiski paši par sevi pārnākuši Latvijā līdz ar Latvijas valsts nodibināšanu, un vai tie uz agrāko attiecību pamata nav bijuši spēkā? — Jaunajām valstīm, protams, likumi bija vajadzīgi, bet likumus ļoti ātrā laikā izdot nav iespējams; bez tam — modernām valstīm vajadzīgi daudzi un dažādi likumi — ļoti komplicēti un sarežģīti, kuru izstrādāšana prasa ilgāku laiku. Šinī ziņā modernām valstīm stāvoklis ir citādāks nekā agrākām, mazāk kultūrālām, primitīvām valstīm, kur likumu bija ļoti maz. Tur varēja iztikt ar nedaudziem likumiem, jo dzīves attiecības bija ļoti vienkāršas, valsts iekārta arī bija ļoti vienkārša. Likumu tur bija maz, vairāk paraduma tiesības un arī ne daudzas un ne komplicētas. Jaunajām valstīm, kur visa sabiedriskā, saimnieciskā un politiskā dzīve daudz sarežģītāka un, pateicoties kul-

tūras attīstībai, arī dzīves attiecības kļuvušas sarežģītākas, komplicētākas, vajaga daudz vairāk likumu, un valstij vajadzīgie likumi rodas tikai ilgākā, grūtā veidošanas ceļā, tos nevar radīt ātrā laikā. Tāpēc saprotams, ka jaunajām valstīm sākumā vēl nav savu likumu, vismaz tik daudz, cik to vajadzīgs un tādā veidā un pilnībā, kā tie vajadzīgi, un tāpēc tām pagaidām likumi jāaizņemas.

Latvija varēja savus likumus aizņemties, kur gribēja: šveicē, Zviedrijā, vai kādā citā valstī, ja viņa to būtu atzinusi par lietderīgu. Bet lietderīgāk, protams, bija aizņemties tos likumus, kas bija te jau pastāvējuši un iedzīvotājiem bija pazīstami, tā tad — bijušās Krievijas likumus, vienu daļu no tiem, kas Latvijā jau bija pastāvējuši. Šāda aizņemšanās notika drīz vien pēc Latvijas valsts proklamēšanas; 1918. gada 6. decembrī Tautas padome izdeva svarīgu likumu — par Latvijas tiesām, tiesu iekārtu un darbību. Tur bija redzams, ka tiek pārņemti no agrākās Krievijas daži likumi un pagaidām atstāti spēkā tiesu iekārtas un procesa likumi, — tā tad Latvijas tiesas pagaidām varēja darboties pēc šiem pašiem likumiem. Bet ievēda arī kaut ko jaunu. Piemēram ar 1918. gada 6. decembra likumu nodibināja Latvijas Senātu, kas bija pilnīgi jauna iestāde un kuŗas darbība noteicama tiem likumiem, pēc kuŗiem darbosies Latvijas tiesas, t. i. tiesu iekārtas un procesa likumi, kas pagaidām pārņemti no Krievijas. 1919. gada 5. decembrī Tautas padome izdeva likumu, kas noteica, ka bij. Krievijas likumi, kas bijuši spēkā Latvijas teritorijā līdz 1917. gada 25. oktobrim, t. i. līdz lielnieku revolūcijas sākumam, pagaidām paliek spēkā, par cik tie nav atvietoti ar Latvijas likumiem un par cik tie nerunā pretīm Latvijas jaunajai iekārtai. Tā tad ar šo 1919. gada 5. decembrī Tautas padomes izdoto likumu pagaidām Latvijai vajadzīgos likumus aizņēmas no Krievijas, pagaidām atstāja tos spēkā, kamēr tie nebija atvietoti ar Latvijas pašas likumiem. Arī tagad vēl viena daļa Krievijas likumu pagaidām pie mums ir spēkā, bet lielākā daļā mūsu valsts dzīvi tagad noteic jau mūsu pašu likumi.

To īsumā gribēju atzīmēt. Kā jūs redzat, visa Latvijas nodibināšanas un veidošanas gaita ir gājusi patstāvīgus ceļus. Latvija nav bijusi saistīta ne ar kādām važām, ne ar kādu citu valsti, bet tā ir bijusi brīva jau no paša sākuma un brīvi veidojusi savu dzīvi.

Interesanti, kādējādi šī dzīve — politiskā un saimnieciskā — ir veidota. Šinī ziņā paši pirmie patstāvīgās Latvijas gadi stipri atšķiras no vēlākiem gadiem. Paši pirmie gadi Latvijai bija grūti, tie vēl arvien bija cīņu gadi, kad bija jāizcīna grūtas, smagas cīņas ar ārējo ienaidnieku par Latvijas patstāvību un arī ar tādiem ienaidniekiem, kas bija pratuši novietoties Latvijas iekšienē. Ar tiem nācās izcīnīt grūtas cīņas tautai, kas tik daudz jau bija cietusi kara un bēgļu laikos. Latviešu tautai savu labāko vadoņu vadībā nācās vēl arvien nest upurus un turpināt cīņas par Latvijas nostiprināšanu. Tomēr tautas vadoņi, visas

tautas atbalstīti, beidzot visas šīs cīņas laimīgi noveda galā, un tautas izvēlētā Satversmes sapulce 1920. gadā varēja sanākt un stāties pie Latvijas satversmes veidošanas.

Šie pirmie grūtie cīņu gadi bija zināmā mērā romantisma un heroisma gadi, ja tā tos varētu apzīmēt.

Romantisma gadi tie bija tanī ziņā, ka tautā valdīja lielas cerības un sajūsma — sajūsma par to, ka bija nodibināta sava patstāvīga valsts, un lielas cerības, kā mēdz dažreiz teikt — rožainas cerības uz jaunās valsts nākotni, neievērojot tās lielās ciešanas, ko tauta bija pārdzīvojusi jau pasaules kara laikā un ko tai nācās vēl pārdzīvot Latvijas valsts pirmajos cīņu gados. Romantisms izpaudās rožainās cerībās, ka, lūk, tauta izvēlēs savus labākos pārstāvjus likumdevēja iestādē — vispirms Satversmes sapulcē un tad vēlāk tanī iestādē, ko Satversmes sapulce būs noteikusi satversmē; labākos ļaudis ievēlēs, un tie izdos labus likumus, rūpēsies par tautu un viss būs labi, iestāsies labklājības laiki. Tas bija romantisms.

Pirmie gadi bija arī heroisma laiks. Tauta cīnījās savu labāko vadoņu vadībā un nesa upurus. Visi spēki bija veltīti lielajam valsts izcīnīšanas un nodibināšanas uzdevumam. Sīkām ikdienas nesaskaņām, intrigām un tamlīdzīgām lietām nebija vietas.

Lūk, heroisms kopā ar romantismu uzturēja tautā vienību, un tāpēc tanīs laikos daudz ko paveica.

Ja palūkojamies uz Tautas padomes likumdošanas darbu, tad jāatzīst, ka to nevar salīdzināt ar mūsu vēlāko likumdevēju iestāžu darbu. Lai gan Tautas padomei nācās strādāt ļoti grūtos apstākļos, tai nācās no Rīgas pārvietoties uz Jelgavu un drīz pēc tam uz Liepāju, bez tam — tai nācās pārciest Bermonta uzbrukumus, tomēr arī šīnī ļoti grūtajā laikā Tautas padomes darbs bija sekmīgs, un tā ir izdevusi dažus ļoti svarīgus likumus, kas jaunajai valstij bija nepieciešami. Turpretim vēlāk aina grozījās. Vēl Satversmes sapulces sākumā vienprātība pastāvēja, bet drīz vien radās nesaskaņas. Arī Tautas padomē gan jau bija disonance, ko dažreiz radīja sociāldemokrātu vai minoritātu grupas, bet šīs nesaskaņas atkal izlīdzināja un likās, ka Tautas padomē visu laiku pastāvēja vienība un sajūsma.

Satversmes sapulcē vienprātība bija tikai pašā sākumā, kamēr pieņēma satversmi, lai gan dažos jautājumos jau te notika asas cīņas, un zināmā mērā vienprātība bija arī agrārās reformas izvešanā, kas bija Satversmes sapulces otrs lielais uzdevums pēc satversmes izstrādāšanas. Drīz vien Satversmes sapulcē parādījās nesaskaņas. Vairākas frakcijas iesāka savstarpējas cīņas, un jo tālāk gāja, jo sliktāka tā lieta kļuva, bet mūsu Saeimās vienprātības vairs nebija nemaz.

Kad Satversmes sapulce savu darbību bija izbeigusi, var teikt, arī romantisma un heroisma laikmets bija pagājis un iestājās darba dienas, kas no sākuma it kā pamazām, pakāpeniski, bet tomēr diezgan re-

dzamā veidā parādīja savu īsto seju. Šī seja bija diezgan nepievilcīga, atbaidoša, pat draudīga sevišķi III un IV Saeimas laikā. Varētu teikt, ka romantisms izzuda un nobālēja ar katras nākošās Saeimas ievēlēšanu. Arvien vairāk parādījās dēmagogija, uzstājās atsevišķas grupas un atsevišķi viņu vadoņi, sīkas mazas partijas un grupiņu līderi uzstājās kā politiskās dzīves aktīvi veidotāji, pie kam savu grupiņu un savas personīgās intereses stādīja augstāk par tautas un valsts interesēm. Lūk, šī darbība izkļiedēja romantismu! Izrādījās, ka tie ļaudis, kam vajadzēja būt tautas labākajiem ļaudīm, nav tie labākie, bet starp viņiem daudzi ir sava labuma meklētāji. Tas, lūk, tautai rādīja, ka nepietiek ar to, ka ieraksta satversmē varbūt kādus labus principus, vai piešķir tautai vispārīgas vēlēšanu tiesības; tomēr labākie ļaudis netiek ievēlēti. Tauta redzēja, ka tautas mānītāji, dēmagogi ir tie, kas sāk spēlēt arvien lielāku lomu politiskā dzīvē. Kad heroisma laikmets bija pagājis, kad nebija vairs jācīnās ar ārējiem ienaidniekiem, kad valsts vairs nebija apdraudēta no ārienes, tad, lūk, radās arvien lielāka tautas sadrumstalotība, tauta bija saskaldīta grupās, kas nereti bija noskaņotas naidīgi viena pret otru. Sākās partiju un šķiru naida kurišanās, dažreiz tīri mākslīgā kārtā, un tas padarīja politisko stāvokli arvien sliktāku.

Tas nelabvēlīgi atsaucās arī uz valsts saimniecisko stāvokli. Līdzās politiskai sadrumstalotībai nāca arī saimnieciska sadrumstalotība. Jūs atcerēsaties — sākās dažādu saimniecisku pasākumu dibināšana: dibināja bankas un banciņas, kases un kasītes un dažādus citus saimnieciskus uzņēmumus. Dažiem no šiem saimnieciskajiem uzņēmumiem bija diezgan atklāti sakari ar dažām politiskām partijām, sevišķi ar tā sauktajām jaunsaimnieku un sīkzemnieku jeb sīkgruntnieku partijām. Dažas no šīm organizācijām darbojās noslēptākā veidā, dažas likās uz lielām reklāmām, lai pievilktu noguldītājus. „Zelta lata” afēra un tai līdzīgas lietas mums vēl visiem atmiņā.

Kad daži gadi tā bija pagājuši politiskās un saimnieciskās dzīves sadrumstalotības virzienā un apstākļi arvien pasliktinājās, tad sākās krachi saimnieciskā dzīvē. Politiskā dzīvē parādījās korrupcijas, nāca dienas gaismā apstākļi, kas liecināja, ka stāvoklis ir ļoti slikts kā politiskā, tā saimnieciskā dzīvē. Apstākļi kļuva arvien draudīgāki, un varēja pārliecināties, ka ne saimnieciskā, ne politiskā dzīvē nav pareizas vadības. Abas šīs lietas bija cieši saistītas savā starpā, un tāpēc saprotams sabiedrības augošais nemiers ar pastāvošo stāvokli. Nemiers pieņēma arvien vairāk, un toreiz pastāvošo iekārtu asi un atklāti kritizēja. Stāvoklis kļuva kritisks sevišķi tad, kad politiskās partijas sāka dibināt savas it kā bruņotas organizācijas ar dažādiem nosaukumiem, kurās it kā jau gatavojās uz varbūtējām iekšējām sadursmēm, it kā uz pilsoņu karu.

Šinīs apstākļos — es ļoti īsi atzīmēju pāreju no Latvijas nodibināšanas

uz pirmajiem romantisma un heroisma gadiem, un tad uz tautas saskaldīšanu un nesaskaņām, jo tas mums visiem labi zināms — šādos apstākļos nāca pāreja uz jauno autoritāro iekārtu 1934. gada 15. maijā.

Šī pāreja politiski pamatota un attaisnota ar to, ko jau minēju iepriekšējā lekcijā: ar valsts un tautas pašas interesēm, ar salus publica, t. i. tautas labumu, tautas un valsts glābšanas interesēm, kas tamī laikā bija visiem vai vismaz ļoti daudziem skaidri redzamas. Likās, ka tālāk tā vairs nevar un nedrīkst iet. Politiskās partijas naidīgi nostājās viena pret otru, mobilizēja savus spēkus un organizēja savas nodaļas, radīja savas bruņotas organizācijas, kurām būtu jāuzstājas vienai pret otru. Lūk, šinīs apstākļos vairs nevarēja atstāt tautas likteni, tā sakot, nezināmai nākotnei, bet tiem, uz kuriem gulstas atbildība par stāvokļa glābšanu, bija kaut kas jādara. Atbildība no juridiskās puses gulās uz to pašu vīru, kas bija bijis jau pirmais ministru prezidents — uz Kārli Ulmani, kas arī toreiz — 1934. gadā, atkal bija ministru prezidents, pie kam no Latvijas valsts nodibināšanas līdz 1934. gadam viņš ir vairākkārt bijis ministru prezidents. 1934. gadā viņš bija atkal ministru prezidents, un šinīs draudīgajos apstākļos, kad likās, ka valstij stāv priekšā tumšas, drūmas dienas, nezināms liktenis, tāpēc ka draud izcelties iekšējas sadursmes, kuŗu rezultātu neviens nezina un nevar iedomāties, ko tas tautai un valstij nesīs, šinīs apstākļos bija skaidri redzams un saprotams politiskais attaisnojums ministru prezidenta rīcībai 1934. gada 15. maijā. Politiskais attaisnojums jeb pamatojums ir vienkāršs, kā jau redzējām — tautas un valsts pašas intereses, valsts glābšana no draudīgā satricinājuma, kas varēja būt liktenīgs valstij starp lielajiem kaimiņiem, kuŗi sevišķi labvēlīgi neskatās uz šīm mazajām starp- jeb bufervalstīm, kas nodibinātas starp Krieviju vienā pusē un Vāciju otrā pusē. Ja te sāktos iekšējas cīņas, iekšējas sadursmes, pilsoņu karš, tad tas, protams, varēja ļoti traģiski beigties un būt valstij liktenīgs.

Ja iekšējas cīņas ir tik traģiskas Spānijā, kas ir liela, veca kultūras valsts un stāv pilnīgi atsevišķi, atstātā Eiropas rietumu daļā, un kuŗas sagraušanā citas valstis, liekas, nav ieinteresētas, tad, protams, daudz traģiskāks un daudz bīstamāks tāds stāvoklis var būt mazajām, jaunajām valstīm, kas nodibinātas pēc lielā pasaules kara, pateicoties šo tautu vadībai un lielvalstu labvēlībai, kuŗas atzina, ka ir labi, ja pastāv tādas valstis starp lielniecisko Krieviju vienā un Rietumeiropu otrā pusē. 1934. gadā stāvoklis bija daudz citādāks: tagad, protams, nevarēja cerēt, ka Rietumeiropas lielvalstis uzstāsies kā glābējas, ja, pateicoties iekšējām nesaskaņām, jaunās valsts eksistence būtu apdraudēta. Te nu vīriem, kas stāvēja pie valsts stūres — vispirms ministru prezidentam Kārlim Ulmanim, kuŗu uz satversmes pamata Saeima bija pilnvarojusi, bija uzdevums gādāt par kārtību un drošību valsts iekšienē un par to lai novērstu briesmas, kas valstij un latviešu tautai draudēja. Šinīs apstākļos 1934. gada 15. maijā tika sperts nepieciešamais, pirmais solis uz jauno autoritāro iekārtu. Šī soļa attaisnojums tā tad bija no poli-

tiskās puses — politiska nepieciešamība, pašas tautas un valsts augstākās intereses.

Pēc pārtraukuma palūkosimies, kas darīts līdz šim — šinīs 2 ar pus gados pēc jaunās iekārtas nodibināšanas. (Aplausi.)

(Pārtraukums.)

Prof. K. Dišlers (turpina): Juridisks jautājums, kas saistās ar pāreju uz jauno iekārtu 1934. gada 15. maijā, ir jautājums: vai te nav noticis kaut kas tāds, kas nebūtu saskaņojams ar tiesiskiem principiem? — Es negribu jūsu uzmanību ilgi aizkavēt pie šī jautājuma, bet man jāaizrāda, ka mēs par to esam domājuši — juristi. Es, starp citu, kā Latvijas valsts tiesību pārstāvis, esmu nācis ar savu juridisko šī soļa pamatojumu un domāju, ka šis pamatojums atbilst savam uzdevumam. Vispār, kā es drusku vēlāk atzīmēšu, manas domas ir tādas, ka autoritārā iekārta, lai gan tā savos pamatprincipos ir līdzīga daudzās modernajās valstīs, tomēr tā ir piemērota katras valsts un tautas vajadzībām un apstākļiem, un tāpēc katrā valstī tai ir daudz kas īpatnējs. Pāreja uz jauno autoritāro iekārtu nekur nav norisinājusies pēc kāda parauga, bet ir savos apstākļos, saskaņā ar valsts un tautas vajadzībām, īpatnēji norisinājusies un īpatnēji izskaidrojama un attaisnojama. Politiskais attaisnojums var būt visur viens un tas pats, protiet, tautas un valsts augstākās intereses, bet juridiskais izskaidrojums un attaisnojums, man liekas, ir daudzās valstīs citādāks un īpatnējs, ne tāds kā pie mums. Varbūt dažās valstīs tāds nav meklēts, bet es domāju, ka, ja interesējas par juridiskiem jautājumiem, tad ir vietā jautājums par pašu šo pāreju no juridiskā viedokļa.

Es, kā jau teicu, esmu meklējis patstāvīgi izskaidrojumu un esmu to ģevis kādā rakstā „Tieslietu Ministrijas Vēstneši“ 1935. gada pirmā numurā, kam esmu licis virsrakstu: „Negotiorum gestio“. — Negotiorum gestio — tas ir juridisks institūts, kas ir lietots privāto tiesību laukā, kur regulējamas un kārtojamas individu jeb pilsoņu savstarpējās attiecības. Šis institūts — negotiorum gestio jeb lietvedība bez uzdevuma ir juridiski atzīts un tiesisks institūts un ir pazīstams jau senos laikos — jau romiešu tiesībās. Negotiorum gestio institūts dod katram pilsonim tiesības bez līguma slēgšanas, bez pilnvarojuma rūpēties par savu līdzpilsoņu interesēm, ja līdzpilsonis pats nevar vai nespēj rūpēties par savām interesēm. Ja tas atrodas prombūtnē, vai ja viņa veselības stāvoklis liedz viņam interesēties par savām lietām, tās var nokārtot viņa kaimiņš; kaut kurš pilsonis var bez uzdevuma, bez pilnvarojuma iestāties pār viņa interesēm, uzņemties lietvedību bez uzdevuma, un tas tiek juridiski atzīts. Tikai vēlāk, kad lietas nokārtotas, tad savā starpā nokārtojamas radušās attiecības bezuzdevuma lietvedējam un pilsonim, kurā lietas viņš ir vedis. Līdz šim šis institūts nebija izlietots publisko tiesību novadā, bet to uzskatīja par privāttiesisku institūtu. Šinī gadījumā mēs redzam pāreju uz jaunu valsts iekārtu, kas norisinās publisko

tiesību novadā. Rodas jautājums: vai tas nav bijis kāds vienkāršs apvērsums, kam nav juridiska pamatojuma? — Es pieņemu negotiorum gestio institūtu kā pielietojamu arī publisko tiesību novadā, starp citu arī jaunas valsts nodibināšanā, un pievedu to arī šinī gadījumā kā attaisnojumu, pamatojumu no juridiskās puses. No politiskās puses cita attaisnojuma nevajaga, politiskais attaisnojums ir pašas tautas un valsts intereses, kuŗas valdībai vajadzēja sargāt. Sevišķi ministru prezidenta uzdevums bija sargāt valsts intereses, un viņš to arī darīja. No juridiskās puses var uzskatīt par pamatojumu negotiorum gestio — bezuzdevuma lietvedību publisko tiesību laukā, kas pastāvēja iekš tam, ka valdībai un sevišķi ministru prezidentam, kas bija valdības priekšgalā un kam bija plašākas pilnvaras, bija kaut kas jādara, lai novērstu draudīgo stāvokli, un viņi rīkojās uz šo pilnvaru pamata, paplašinot šīs pilnvaras par tik, par cik tas bija nepieciešams. Bet tas viss ir saskaņojams ar tiesību principiem, protiet — ar šo negotiorum gestio institūtu. Valsts intereses prasīja šādu rīcību, un ministru prezidents un līdz ar viņu valdības locekļi rīkojās valsts interesēs kā lietveži, kuŗi jau bija pilnvaroti rīkoties un sargāt valsts intereses. Ja viņu rīcībā bija kaut kas tāds, kas nebija paredzēts viņu pilnvarojumos, tad tas uzskatāms par pilnīgi attaisnojamu no negotiorum gestio institūta viedokļa.

Ja es teicu, ka ministru prezidentam jau bija pilnvaras — likumīgas pilnvaras rīkoties tā, kā viņš rīkojās, tad jāaizrāda uz Ministru kabineta iekārtas likumu. 1925. gada Ministru kabineta iekārtas likums arī tagad vēl ir spēkā, un ministru prezidenta tiesības, sevišķi Ministru kabinetā attiecībā pret citiem ministriem, ir tādas pašas, kādas noteiktas 1925. gada likumā par Ministru kabineta iekārtu. Kas vēlāk ir nācis klāt, tas vairāk attiecas uz ārējām lietām, piemēram, ir pavairots Ministru kabineta locekļu skaits; bet tas neattiecas uz pašu lietas būtību. Ar 1934. gada 18. maija deklarāciju Ministru kabinets ieguva jaunu funkciju, kas agrāk nebija, svarīgu tiesību — likumdošanas tiesību, bet citādi Ministru kabineta iekārtā ministru tiesības un pienākumi, un ministru prezidenta tiesības Ministru kabinetā un pret citiem ministriem ir tādas pašas arī tagad, kādas noteiktas jau 1925. gada likumā. Starp citu, ministru prezidentam tiesības atļaut kuŗu katru ministru no amata, ja tas nevar ar viņu kopā strādāt, ja tas nav pēc viņa ieskatiem derīgs valsts darbā. Šādā gadījumā ministru prezidents ministru var atļaut ar savu lēmumu un aicināt viņa vietā citu. Tas nav jauns ievēdums, šī tiesība ministru prezidentam bija jau pēc 1925. gada Ministru kabineta iekārtas likuma.

Tā tad, lūk, ministru prezidentam ir plašas tiesības Ministru kabinetā un vispār valsts politikas vadībā, valsts interešu sargāšanā. Ministru prezidentam un līdz ar viņu arī valdības locekļiem ir bijušas lielas tiesības uz jau pastāvošo likumu un satversmes pamata, un tas, kas vēl nebija likumā paredzēts, pilnā mērā attaisnojams ar negotiorum gestio

institūtu. Tā tad šī juridiskā konstrukcija dod izskaidrojumu no juridiskās puses valdības rīcībai 1934. gada 15. maijā.

Kā jau teicu, es neesmu atradis šādu izskaidrojumu citās valstīs, tā tad mēs esam to patstāvīgi atraduši, un es domāju, ka šī konstrukcija ir noderīga šinī gadījumā — 1934. gada 15. maija notikumu izskaidrošanai un pamatošanai no juridiskās puses.

Tālāk tikai īsi palūkosimies uz jaunās iekārtas veidošanu pēc 1934. gada 15. maija.

Kā jau minēju, 18. maijā tika izdota valdības deklarācija, kas skanēja tā: „Saeimas funkcijas līdz satversmes reformas izvešanai izpilda Ministru kabinets, sākot ar 1934. gada 15. maiju, plkst. 23.“ — Tā tad vispirms šī valdības deklarācija bija tā, kas pagaidām, līdz turpmākam, līdz satversmes reformas izvešanai, noteica principiāli jauno, protiet — ka Saeimas darbība apturēta un Saeimas funkcijas pāriet uz Ministru kabinetu. Tanī pašā laikā palielināja Ministru kabineta locekļu skaitu — iecēla ministru prezidenta biedru un ministru bez portfeļa. Tā kā Ministru kabinetam bija plašāki svarīgi uzdevumi, vairāk darba, bija vajadzīgs arī vairāk darbinieku, un tāpēc Ministru kabineta sastāvu papildināja ar ministru prezidenta biedru un ministru bez portfeļa, lai varētu veikt paplašināto darbu.

Palika vēl valsts prezidents kā atsevišķa amata persona, ko vēl apmēram uz pusotru gadu bija pilnvarojusi agrākā Saeima. Tāpēc izdeva jaunu likumu par likumu izdošanas un publicēšanas kārtību, kurā bija paredzēts, ka likumi, kas attiecas uz svarīgiem likumdošanas jautājumiem, publicējami valsts prezidentam, bet citus likumus publicē ministru prezidents. Šinī likumā bija arī paredzēts, ka valsts prezidentam ir tiesības celt ierunas pret Ministru kabineta pieņemtu likumu un lūgt tā otrreizēju caurskatīšanu, tāpat kā tas bija Saeimas laikā: ja valsts prezidents nebija apmierināts ar kādu Saeimas pieņemtu likumu, viņš varēja pieprasīt šī likuma otrreizēju caurskatīšanu, un šī tiesība dažreiz ir arī izlietota.

Protams, šī jaunā iekārta nenozīmē, ka ministru prezidents un valdība viņa vadībā gribētu nostāties it kā pāri tautai un nerēķināties ar tautas pašas līdzdalību valsts lietās. Jau 1934. gada beigās parādījās pirmais likums šinī virzienā, ko īsumā minēju pagājušo reizi, protiet — likums tautas organizēšanas virzienā uz korporatīviem pamatiem. Tas bija pirmais likums par Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameru, ko izdeva 1934. gada 21. decembrī. Tā tad, kā jūs redzat, valdība nemaz nedomāja viena pati rīkoties bez sabiedrības un tautas līdzdalības. Arī pašvaldības pievilka valsts darbā — jau 1934. gada vasarā. Arī pašvaldības jaunā autoritārā valdība negrib ierobežot vai iztikt bez tām. Pašvaldības šī valdība pilnīgi atzīst, bet tās tikai pārveidoja uz citādiem pamatiem un viņu darbību zināmā mērā aktivizēja. Tas notika jau 1934. gada vasarā. Drīz vien pēc 15. maija notikumiem autoritārā valdība parādīja, ka viņa balstās uz sabiedrību un grib strādāt ar to kopā caur vietējām pašvaldībām, kurās arī, protams, veic lielus svarīgus

valsts uzdevumus. Valsts uzdevumi modernā valstī sadalīti starp centrālo valdību un pašvaldībām, un autoritārā iekārtā pašvaldības tiek atzītas. Tā tas bija arī mūsu valstī: pašvaldības atzina, tikai pārkārtoja uz jauniem principiem, kas likti autoritārās valsts iekārtas pamatos.

Pēc nedaudz mēnešiem — jau 1934. gada beigās, 21. decembrī, izdeva likumu par Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameru, kas aicināja noteiktu sabiedrības daļu, jau organizētā veidā, uz līdzdarbību valsts lietās. Bet tas bija tikai pirmais solis, kam sekoja citi. Visā īsumā atzīmēsim, ka šo pirmo likumu vēlāk pārveidoja, it kā izdeva par jaunu. Daudz kas palika no tā paša pirmā izdotā likuma, bet dažs kas bija jauns. Otro likumu par Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameru izdeva 1935. gada 30. decembrī. Nākošais likums šinī virzienā bija likums par lauksaimniecības kameru 1935. gada 29. martā, ko arī otrreiz izdeva 1936. gada 9. janvārī. Ar otro likumu izdošanu pirmie likumi bija atcelti. — 1934. gada beigās iesāktais valdības darbības virziens turpinājās. 1935. gada 30. decembrī izdeva likumu par Latvijas amatniecības kameru, un 1936. gada 9. maijā — likumu par Latvijas darba kameru.

Pavisam izdoti 6 likumi, bet divi no tiem atvietoti ar jauniem likumiem. Tā tad tagad vēl spēkā ir 4 likumi un ir nodibinātas 4 kameras. Paredzēts dibināt vēl piekto — kultūras kameru, kas atrodas veidošanas stadijā. Varbūt nākotnē vēl kas nāks klāt, bet liekas, ka mūsu valsts korporatīvā organizēšana būs nobeigta ar šo 5 kameru nodibināšanu. Tā norit autoritārās iekārtas izveidošana ar sabiedrības pievilksanu valsts darbā, ar sabiedrības un tautas organizēšanu kamerās.

Īsumā atzīmēsim centrālās valdības tālāko noorganizēšanu jeb konsolidēšanu, un sadarbību ar kamerām, kas valsts saimnieciskās padomes likumā nosauktas par saimnieciskām kamerām.

Atsevišķs valsts prezidents palika vēl amatā uz laiku, uz kādu skaitiņās viņa pilnvaras no agrākās Saeimas uz izvēlēšanas pamata, — līdz 1936. gada 11. aprīlim. 1936. gada 12. martā Ministru kabinets izdeva un valsts prezidents izsludināja likumu par turpmāku valsts prezidenta amata izpildīšanu. Šis likums skan tā: 1. pants: „Līdz Ministru kabineta 1934. gada 18. maija deklarācijā paredzētās satversmes reformas izvešanai valsts prezidenta amatu izpilda ministru prezidents Dr. Kārlis Ulmanis.“ — 2. pants: „Kad ministru prezidents atrodas atvaļinājumā vai citu iemeslu dēļ nevar izpildīt valsts prezidenta amatu, pēdējo pilda kara ministrs ģenerālis Jānis Balodis.“ — 3. pants: „Ar šo atcelti pastāvošie likumi, ciktāl tajos valsts prezidenta amata ieņemšanai un izpildīšanai noteikta citāda kārtība.“ — 4. pants: „Likums stājas spēkā 1936. gada 11. aprīlī.“

Šo likumu publicēja toreizējais valsts prezidents A. Kviesis ar šādu formulu: „Ministru kabinets 1934. gada 12. martā pieņēmis, un valsts prezidents izsludina šādu likumu:“ Atsevišķu valsts prezidenta posteni tā tad likvidēja, un 12. marta likums par valsts prezidenta amata izpildīšanu līdz turpmākam, t. i. līdz 18. maija deklarācijā paredzētās sa-

tversmes reformas izvešanai — valsts prezidenta amatu izpildīt uzdeva ministru prezidentam Dr. Kārlim Ulmanim; gadījumos, kad viņš aizkavēts šo amatu izpildīt, kā viņa vietnieks to izpilda kara ministrs ģen. Jānis Balodis.

Ar šo likumu ir, var teikt, noslēgta centrālās valsts varas konsolidēšana jeb koncentrācija vienās rokās, vispirms vienā organā — Ministru kabinetā, kam pieder ir likumdošanas tiesības, ir administratīvā vara un valsts politiskā vadība, un šinī kollēģiālajā organā, Ministru kabinetā, vadošā loma un svarīgākās tiesības pieder ministru prezidentam, kas tagad ir arī valsts prezidents — Dr. Kārlim Ulmanim. No viņa atkarājas valsts politikas un visu citu svarīgāko administratīvo lietu vadība; no viņa atkarājas, protams, arī likumdošanas politika, t. i. kādus likumus likt dienas kārtībā, ko apspriest un ko galīgā veidā pieņemt. Vārdu sakot — augstākā valsts vara ir koncentrēta vienās rokās — vienas personas rokās, kuŗa reizē ir ministru prezidents un valsts prezidents, un tālāk, kollēģiālais organs — Ministru kabinets, ir organs, kas darbojas kopā ar valsts un ministru prezidentu, kas palīdz viņam svarīgākajās valsts lietās, kas ir, tā sakot, viņa tuvākais palīgs, viņa gribas izvedējs un izpildītājs valsts dzīvē.

Kā jau teicu, atsevišķi ministri jau pēc 1925. gada likuma par Ministru kabineta iekārtu atkarīgi no ministru prezidenta, kuŗš var atlaist atsevišķus ministrus un viņu vietā aicināt citus. Citāds stāvoklis tagad ar likumu tika noteikts kara ministram ģen. Jānim Balodim, jo likums paredz, ka viņš izpilda valsts prezidenta amatu, ja ministru prezidents ir aizkavēts šo amatu izpildīt.

Tagad atgriezīsimies uz vienu momentu vēl pie kamerām. Viņu organizācija visumā apmēram ir vienāda, protiē — pamatdoma jeb pamatprincips ir korporatīvisma princips. Latviešu tauta, galvenā kārtā pēc savas nodarbošanās, sadalīta 5 lielās grupās, ja paliek 5 kameras, ieskaitot kultūras kameru, kas atrodas veidošanas stadijā. Ja mēs ņemtu chronoloģiskā kārtībā, tad pirmā grupa būtu tās aprindas, kas nodarbojas ar tirdzniecību un rūpniecību; tālāk — aprindas, kas nodarbojas ar lauksaimniecību, un pati lauksaimniecība kā tāda; tad — amatniecība un beidzot — strādniecība. Bez tam piektā būtu kultūras jeb brīvo profesiju kamera, kuŗā dabūtu sev pārstāvību un interešu aizstāvību, līdzdalību valsts dzīvē tās aprindas, kas saistītas ar tā sauktajām brīvajām profesijām. Tur ietilptu ne tikai tās brīvās profesijas, ko par tādām saprot vārda šaurākā nozīmē: ārsti, advokāti, paīdagogi un tamlīdzīgi, bet intellīgentās aprindas vispār, t. i. cilvēki, kas strādā garīgo darbu, kas darbojas valsts vai pašvaldību iestādēs, vai arī kā brīvo profesiju darbinieki strādā valstij nepieciešamu darbu. No minēto 5 grupu darbiniekiem valdība kamerā iecelj likumā paredzēto locekļu skaitu. Tirdzniecības un rūpniecības kamerā ir 90 locekļu un 45 kandidāti, lauksaimniecības kamerā — 100 locekļu un 50 kandidātu, amatniecības kamerā — 90 locekļu un 50 kandidātu, un darba kamerā — 100 locekļu

un 50 kandidātu. — Kā redzat, katrā kamerā ir 90 vai 100 locekļu un 45 vai 50 kandidāti.

Pastāvošajos likumos teikts, ka kameras locekļus ieceļ valdība, vai attiecīgais ministrs no kameras prezidija priekšā liktiem kandidātiem. Katra kamera pieskaņota kādam resoram. Piemēram, lauksaimniecības kamera — zemkopības resoram un atrodas zemkopības ministra uzraudzībā; tirdzniecības un rūpniecības kamera — finanču resoram un atrodas finanču ministra uzraudzībā; amatniecības kamera — arī finanču ministra uzraudzībā, bet darba kamera paredzēta tieši ministru prezidenta jeb viņa norādīta ministra uzraudzībā. Vēl dibināmā kultūras kamera būs pieskaņojama izglītības resoram un, domājams, atradīsies izglītības ministra uzraudzībā.

Attiecīgais ministrs uz kameras prezidija priekšlikumu no prezidija priekšā liktiem kandidātiem ieceļ likumā paredzēto locekļu un kandidātu skaitu uz 3 gadiem. Tālāk likums paredz, ka šīs kameras locekļu skaits atjaunojams nevis uzreiz ik pa 3 gadiem, bet katru gadu pa vienai trešdaļai. Pirmajos divos gados lozēšanas kārtā atzīmē vienu trešdaļu, kuŗas pilnvaras izbeidzas, un kad divus gadus ar lozēšanu divas trešdaļas ir atjaunotas, tad trešajā gadā izbeidzas trešās daļas pilnvaras, un atkal katrā gada beigās trešdaļu sastāva atjauno. Likumā paredzēts, ka bijušos locekļus var atkal iecelt amatā uz turpmākiem trim gadiem. Tādas personas, kas nevar ieņemt valsts dienestā amatu (un nevarēja tikt ievēlētas Saeimā), kam ar tiesas spriedumu atņemtas tiesības, vai kas ierobežotas tiesībās, — pēc likuma nevar būt par kameru locekļiem. No kameras locekļu skaita valdība ieceļ priekšsēdētāju, vicepriekšsēdētāju un prezidija locekļus. Skaits ir dažāds un, es domāju, mums nav sevišķas intereses visos sīkumos te pakavēties. Visu kameru prezidijos vispirms ir priekšsēdētājs, priekšsēdētāja biedrs un viens ministra iecelts pārstāvis. Tirdzniecības un rūpniecības kamerā ir 10 prezidija locekļu, citās kamerās — 7. Attiecīgais ministrs tos uz gadu ieceļ vai apstiprina amatā. Protams, nav nekādu šķēršļu vairāk gadu no vietas vienai un tai pašai personai ieņemt attiecīgu amatu. — Likumos paredzēta ļoti liela loma šiem prezidijiem, kā kolleģiāliem orgāniem priekšsēdētāja vai vicepriekšsēdētāja vadībā. — Tālāk likumā paredzēts, ka kameru locekļi sadalīti sekcijās vai nodaļās, un katrai sekcijai jeb nodaļai ir savs priekšsēdētājs. Šīs sekcijas pieskaņotas attiecīgiem speciāliem jautājumiem. Tirdzniecības un rūpniecības kamerā ir 7 sekcijas, lauksaimniecības kamerā — 15, darba kamerā — 10; amatniecības kameras likums tieši nav paredzējis sekciju skaitu, bet tas izveidosies pašā dzīvē — cik sekciju būs vajadzīgs.

Pirmajos tirdzniecības un rūpniecības kameras un lauksaimniecības kameras likumos nebija paredzētas tā sauktās galvenās sekcijas. Sākot ar lauksaimniecības kameras un tirdzniecības un rūpniecības kameras otrajiem likumiem un arī amatniecības kameras un darba kameras likumos ir paredzēts, ka prezidijs kopā ar sekciju priekšsēdētājiem sastāda

tā saukto galveno sekciju jeb komisiju. Šinīs galvenajās sekcijās jeb komisijās locekļu skaits vislielākais ir lauksaimniecības kamerai: 22 — 7 prezidija locekļi un 15 sekciju priekšsēdētāju. Tirdzniecības un rūpniecības kamerā galvenā sekcijā 17 locekļu — prezidija locekļi 10 un sekciju priekšsēdētāji 7. Darba kamerā — galvenā sekcijā 17 locekļi, prezidija locekļi 7 un sekciju priekšsēdētāji 10.

Redzams, ka 1935. gadā organizācijas doma izveidojusies jau tālāk, proti, — tanī virzienā, ka kamerām jārada kopējs organs, un tas bija domāts — šo galveno sekciju kopsapulce. Galvenās sekcijas savā starpā var apspriesties par jautājumiem, kas viņas interesē. Jaunā doma bija tā, ka radāms kopīgs organs, it kā pāri kamerām stāvošs, kas nosaukts par valsts saimniecisko padomi.

Likums par valsts saimniecisko padomi izdots 1935. gada 30. decembrī. Tur paredzēts, ka valsts saimnieciskā padome sastādās no saimniecisko kameru galvenajām sekcijām. Četru kameru galveno sekciju locekļu kopskaits ir ap 70, un likums paredz, ka šī valsts saimnieciskā padome sanāk vai nu uz valdības priekšlikumu, vai arī uz kameru ierosinājumu; priekšsēdība pieder vienam no kameru priekšsēdētājiem, sākot ar tās kameras priekšsēdētāju, kuŗa laika ziņā pirmā nodibināta. — Pirmā laika ziņā nodibināta tirdzniecības un rūpniecības kamera, otrā — lauksaimniecības kamera; tā tad valsts saimnieciskās padomes pirmajā sesijā priekšsēdība pieder tirdzniecības un rūpniecības kameras priekšsēdētājam, otrā sesijā lauksaimniecības kameras priekšsēdētājam, tad amatniecības kameras, un darba kameras priekšsēdētājam, un tad atkal no gala. Paredzēts, ka divas reizes gadā sasaucamas kārtējās sesijas; ārkārtējas sesijas var sasaukt pēc vajadzības. Valsts saimnieciskā padome domāta kā apvienotājs organs, kas saskaņo kameru rīcību un darbību sevišķi no valsts interešu viedokļa. Tas nozīmētu jau sabiedrības organizētu piedalīšanos likumdošanā, jo likumā par valsts saimniecisko padomi teikts, ka valsts saimnieciskās padomes uzdevums ir piedalīties saimniecisko likumu izdošanā, dodot atsauksmes par tiem saimnieciskiem un saimnieciski politiska rakstura likumprojektiem, kuŗus viņai nodod Ministru kabinets.

Tā tad tā nav likumdevēja iestāde tādā nozīmē, kā parlamentārās valstīs, bet tā sastādās no lietpratējiem, jo arī kameras sastāv tikai no lietpratējiem. Taisni attiecīgo nodarbošanās veidu paši darbinieki — tirgotāji un rūpnieki, lauksaimnieki, amatnieki vai cita darba strādnieki ir šo kameru locekļi. Ar zināmu izlasi caur galvenajām sekcijām nu nāk valsts saimnieciskā padomē lietpratēji, kuŗi palīdzēs valdībai likumdošanas darbā.

Kas attiecas uz pašām kamerām, tad viņu uzdevumi ir likumos skaidri paredzēti.

Likuma par Latvijas lauksaimniecības kameru 1. pantā teikts: „Lauksaimniecības veicināšanai“ — te vispirms ir runa nevis par lauksaimniekiem kā tādiem un viņu interesēm, bet par lauksaimniecību — „un tās

vajadzību pārstāvēšanai, kā arī zemnieku pašierosmes, pašdarbības un pašpalīdzības sekmēšanai un visas lauku dzīves paācelšanai pastāv Latvijas lauksaimniecības kamera ar sēdekli Rīgā.“

Līdzīga pieceja ir arī tirdzniecības un rūpniecības kameras un amatniecības kameras likumos, kur arī vispirms ir runa par pašu nodarbošanās veidu kā valstij svarīgu saimniecības nozari, un tikai tālāk arī par personām, kas šinīs nozarēs nodarbinātas.

Drusku citādāk kamera uzdevumi formulēti likumā par darba kameru. Tur vispirms ir runa par darba spēku: algotā darba spēka vajadzību un tiesību taisnīgai pārstāvēšanai un pie šīm aprindām piederīgo Latvijas pilsoņu dzīves līmeņa pacešanai sabiedriskā, saimnieciskā un kultūrālā ziņā, kā arī viņu uz šo mērķi virzītas pašdarbības un pašpalīdzības ierosināšanai un veicināšanai pastāv Latvijas darba kamera ar sēdekli Rīgā.

Es domāju, ka te atšķirība ir vairāk ārēja; te tāpat domāts algotais darba spēks, kas vispirms minēts, nevis kā personu kopība, bet kā valsts saimniecības svarīga nozare. Algotais darbs valstij ļoti nepieciešams. Protams, līdz ar to arī pašas personas, kas šo darbu dara, un viņu tiesiskais un materiālais stāvoklis, viņu labklājība valstij ir svarīga lieta, un tāpēc šo interešu ievērošanai un lielo uzdevumu pildīšanai nodibināta darba kamera.

Tā tad var teikt, ka autoritārā valsts jau īsā laikā ir parādījusi, ka tā pirmajā vietā stāda valsts, vispārības intereses un līdz ar to arī to personu intereses, kas nodarbinātas šinīs svarīgajās valsts dzīves nozarēs. Tā tad mēģina saskaņot valsts intereses ar atsevišķu personu interesēm tā, ka lai būtu apmierinātas visas tautas vajadzības.

Kad būs nodibināta piektā — kultūras kamera, vai tad to arī pievilks valsts saimnieciskā padomē, papildinot tās sastāvu, vai saskaņā ar dzīves prasībām izveidosies kaut kas cits, — tas vēl ir nākotnes jautājums, par kuru pagaidām nevar spriest. Redzams tikai, ka mūsu valsts valdība nopietni domā par jaunās valsts iekārtas izveidošanu un tautas pašas organizētu līdzdalību valsts darbā.

Es jau pāris vārdos minēju pašvaldības. Tagad tikai vēl atgādināšu, ka arī pašvaldību darbs iet šinī pašā virzienā. Pašvaldības ir palikušas, tikai tās ir pārveidotas uz citiem principiem. Ir pastiprināts personīgās atbildības princips, aktivitātes un pašdarbības princips. Pagastu pašvaldībās atjaunots pagasta vecākā amats ar plašām pilnvarām. Pāri pagastu pašvaldībām nostādīti apriņķu lauku pašvaldību vecākie, kas kontrolē pagastu pašvaldības un palīdz viņu darbā. Pagastu pašvaldībās pastāv arī vēlētas padomes, kas vajadzības gadījumos sanāk. Lielākas tiesības un lielāka aktivitāte ir kollēģiālam organam — pagasta valdei pagasta vecākā vadībā. Pilsētās vēlēto domju darbība ir apturēta, un, tāpat kā Saeimas funkcijas pārgāja uz Ministru kabinetu, pilsētu pašvaldībās domes funkcijas uzticētas pilsētas valdei, kas tā tad darbojas ar paplašinātām kompetencēm, protiet — apvienojot agrākās pilsētas valdes un domes tiesības. Paplašinātas

arī pilsētas galvas tiesības, zināmā mērā līdzīgi tam, kā paplašinātas pagastu pašvaldībās pagastu vecāko tiesības.

Noslēgumā vēl gribu minēt pāris vārdus par jaunās autoritārās iekārtas veidošanu.

Kā jūs redzat, šī veidošana notiek citādāk, nekā notika sākumā mūsu pirmās valsts iekārtas veidošana. Tad sanāca kopā vēlēti pārstāvji un vispirms meklēja kādus principus, kas pastāv citur, kādus institūtus, kas atrodami citās valstīs, lai tos aizņemtos. Aizņēmās kaut ko no Anglijas, kaut ko no Vācijas u. t. t. Mūsu satversmē ir daži panti, kuņos skaidri var redzēt, ka tie norakstīti no citu valstu satversmēm. Tā bija aizņemšanās. Kad izstrādāja satversmi, par to norisinājās gan plašas debātes, bet šīm debatēm bija maz satura, maz nozīmes, un nebija drošības, ka tādā veidā izstrādāta satversme mūsu valsts iekārtā būs tā, kas tiešām atbildīs tautas un valsts vajadzībām.

Tagad, kā redzat, valsts iekārtas veidošana tiek veikta pavisam citādā kārtībā: nevis kaut ko aizņemoties no vienas vai otras valsts, nevis spriežot un debatējot, bet — pārbaudot pašā dzīvē. Valsts iekārtas veidošana notiek pārbaudes ceļā. Praktiskā dzīvē jaunievedumi ir pārbaudīti ar lietpratēju līdzdalību, kuņi tagad piedalās šinī darbā. Arī turpmāk pieņems un paturēs to, ko dzīve būs atzinusi par labu un derīgu. Ja kaut kas nesaskanēs ar tautas patiesajām vajadzībām, dzīve pati uz to norādīs, un to atmetīs. To, kas pārbaudē izrādīsies par tādu, kas attaisno uz to liktās cerības, paturēs un izveidos tālāk. Tas ir pārbaudes ceļš. Mūsu tautas un valsts vadība meklē to, kas atbilst tautas patiesajām vajadzībām mūsu apstākļos. Šādā ceļā, redzams, valdība mēģinās izvest arī satversmes reformu, ko tā apsoliņusi savā 1934. gada 18. maija deklarācijā un kas atkārtoti minēta 1936. gada 12. marta likumā. Es domāju, kas šis ir pareizais ceļš tādas iekārtas izveidošanā, kas atbilst tautas patiesajām vajadzībām.

Kā zināms, daudzas Eiropas valstis — ne mūsu jaunā valsts vien, viņu vien par to nevar vainot, — arī vecās valstis parlamentāro iekārtu bija pārņēmušas no Anglijas. Pēc tam izrādījās, ka parlamentārā iekārta citur nav tik noderīga kā Anglijā. Anglijā, liekas, arī tagad vēl tā ir diezgan noderīga. Tas tāpēc, ka Anglijā tā nav aizņemta no citurienes, nav mākslīgi radīta, bet ir pamazām izveidojusies, pat bez rakstītiem likumiem, sākot no 18. gadu simteņa. Kad citas valstis parlamentāro iekārtu pārņēma no Anglijas un gribēja to piemērot saviem apstākļiem, izrādījās, ka šī iekārta nav derīga. Vienā valstī vairāk, otrā, varbūt, mazāk, bet visur šinīs parlamentārajās iekārtās parādījās daudz lielāki trūkumi nekā pašā Anglijā.

Tā tad, es domāju, aizņemties valsts iekārtu no citurienes, — tas ir nepareizais ceļš, jo apstākļi katrā valstī ir citādāki. Anglijā apstākļi ir citādāki nekā kontinenta valstīs, un kontinenta valstu apstākļi atkal nav vienādi, bet stipri dažādi; nekur apstākļi nav tik līdzīgi, ka varētu valsts iekārtu vai satversmi vienkārši aizņemties no kādas citas valsts. Tā tad

ir nepareizi aizņemties no Anglijas parlamentāro iekārtu tāpēc, ka tur tā izrādījusies par labu.

Bet ko no Anglijas var aizņemties? — Metodi! Jaunās autoritārās valstis no Anglijas var aizņemties ne satversmi, bet satversmes veidošanas metodi, pēc kuras satversme izveidojama praktiskā pārbaudes ceļā, lai tā saskanētu ar tautas un valsts patiesajām vajadzībām. Es domāju, šī metode jāpiesavinās nevien mūsu valstij, bet vispār Eiropas kontinenta jaunajām valstīm. Angļi paši uz savu satversmi ir lepni. Ne tikai politiķi un juristi, bet arī vienkāršā tauta atzīst savu satversmi par labu — tāpēc ka tā nav sacerēta, nav izdomāta un tad uzrakstīta, bet to ir izveidojusi pati dzīve.

Pēc šīs metodes — kā jau redzējām — strādā arī mūsu tagadējā valdība. Jaunās, apsolītās satversmes reformas darbu nevar padarīt tā, kā to darīja mūsu Satversmes sapulce, kas komisijai lika uzrakstīt projektu, par to debatēja un balsoja; ar vairākkārtējām balsošanām gribēja izšķirt svarīgus jautājumus, piemēram, vai valsts prezidentu vēlē tauta vai Saeima, uz cik gadiem, un kādas tiesības viņam piešķiramas. Samērā īsi un ātri uzrakstīja satversmi, izdebatēja, nobalsoja un pieņēma. Tas nav pareizais ceļš. Ejot tādu ceļu, visu nokārtojot, tā sakot, uz ātru roku, dažreiz, varbūt, gan izdodas panākt arī kaut ko labu, bet visumā šāds darbs saistīts ar lielām kļūdām. Turpretim otrs ceļš, kas tagad tiek iets, ir ilgstošs, bet drošs ceļš. Lūk, soli pa solim, pamazām, un dažu gadu laikā ir redzami lieli panākumi.

Redzams, ka tādā ceļā valdība arī izvedīs savā 1934. gada 18. maija deklarācijā apsolīto satversmes reformu, kas dos mūsu valstij tādu satversmi, tādu iekārtu, kas būs vislabāk pieskaņota mūsu tautas un valsts patiesajām vajadzībām. (Aplausi.)

13 FEB. 1937

8607

210

05157

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307093125